

T. C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
**İNSAN
HAKLARI
MERKEZİ**

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

UNESCO
Felsefe ve İnsan
Hakları Kürsüsü

İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Aralık 2023/ Sayı: 14

Okurlara

Bültenimizin kapağında, İoanna Kuçuradi “Altın Kural” mı? “Kesin Buyruk” mu? başlıklı yazısında, çocuklarını kaybetmiş biri Filistinli diğeri İsraili iki baba hakkındaki bir köşe yazısından hareketle, “ödevde uygun” ile “ödevden dolayı” yapılan eylemler arasındaki farkı hatırlatıyor. Ve “Yanıbaşımızda olan bitenlerle ilgili yapılanlara bu kriterlerle bakarsak, neler görebiliriz acaba?” diye soruyor Kuçuradi.

10 Aralık 1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 75. yıldönümü dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesinde bir toplantı gerçekleştirildi. Merkezimiz tarafından düzenlenen bu toplantıda, Prof. Dr. Betül Çotuksöken’in yaptığı “Bildirgenin 75. Yılında İnsan Hakları” başlıklı konuşmanın metnine ve “İnsan Hakları Eğitiminin Görmeyi Sağladıkları” konulu yuvarlak masanın katılımcılarının, felsefi-etik temelli insan hakları eğitiminin bütün meslekler için önemine ve gerekliliğine işaret ettiği konuşma metinlerine, bu sayımızda yer veriyoruz.

Gökçe Çobansoy Hızıl “Yeni Teknolojiler Bağlamında İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek”, Hatice Bayam Yıldırım “Bir Problemin Varlığı: Erken Çocukluk Döneminde Eğitim Hakkı”, Doç. Dr. Aziz Ahmad Hamidi “İnsan Hakları Eğitiminin Hekime Görmeyi Sağladıkları”, Mert Öztürk “İnsan Haklarıyla Boğuşmak” ve Damla Sabiha Varol “Felsefi-Etik Temelli İnsan Hakları Bilgisinin Görmemizi Sağladıkları” başlıklı yazısında, neden insan hakları bilgisine ihtiyaç olduğunu ve bu bilginin neyi/neleri değiştirebileceğini cevaplamaya çalışıyor.

İlgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

“ALTIN KURAL” MI? “KESİN BUYRUK” MU?

İoanna Kuçuradi

Etikle uğraşan çevrelerde yaygın bir kabule göre, “ahlâklı” yaşamının ana kuralı “altın kural” olarak adlandırılan kuraldır: “Sana yapılmasını istemediğin bir şeyi sen de başkasına yapma!” kuralı.

Kasım ayı içinde bir gazetede Deniz Kilislioglu’nun bir yazısı –küçük kızları “karşı taraf”ın iki canlı bombası ve bir asker tarafından öldürülmüş biri Filistinli biri de İsraili iki baba hakkındaki “Ya toprağı ya mezarı paylaşacağız” başlıklı önemli yazısı– çıkmıştı. Bu yazıda belirtildiği üzere, 1997 yılında, Kudüs’te, iki canlı bomba saldırısında, bu babalardan birinin 14 yaşındaki kızı öldürülmüş, 2017 yılında da İsrail sınır polisi diğer babanın 10 yaşındaki kızını okulu önünde öldürmüştü. Bu iki baba “ya toprağı ya mezarı paylaşacağız” diyerek, “Barış Savaşçıları” adlı bir dernek kurmuş, İsraililer ile Filistinlilerin “konuşabilmeleri” için çalışıyorlar.

Bu yazıyı okuyunca, sık sık karıştırılan “altın kural” ile Kant’ın yaptığı “ödevden dolayı” ve “ödevde uygun” eylemler arasındaki farka, bu iki babanın örneğinde dikkat çekmek ve *farklı* niyetlerle yapılan bu iki eylem türünden hareketle, bugün yanıbaşımızda olup biten günümüzün bu büyük ayıbına “altın kural”la bakmak ile Kant’ın “buyrukları”yla bakmak arasındaki farkı hatırlatmayı düşündüm.

Kant’a göre “ödevde uygun” ile “ödevden dolayı” yapılan, görünüşte *aynı* eylemler arasındaki *fark*, aynı davranışın arkasındaki *niyetin/ istemenin* farkıdır. “Ödevde uygun” bir eylem bir çıkar hesabıyla yapılıyor, oysa “ödevden dolayı” yapılan bir eylemin arkasında, belirli bir durumda etik değer bakımından yapılması gereken eylem olduğu için yapılıyor. Davranış olarak *aynı* olan bu iki tür eylemin etik değer *farkını* böyle anlatır Kant. Bunu Kant’ın sözlerini kullanarak dile getirirsek: “ödevden dolayı yapılan bir eylem, başkasını yalnızca araç olarak değil, amaç olarak da görerek yapılan eylemdir” –yani eylemi yapanın kendisine birşeylerin “dönmesi” için değil, eylemin yapıldığı kişi için yapılan, onda “biten” eylemdir.

Yanıbaşımızda olan bitenlerle ilgili yapılanlara bu kriterlerle bakarsak, neler görebiliriz acaba?

BİLDİRGENİN 75. YILINDA İNSAN HAKLARI

Prof. Dr. Betül ÇOTUKSÖKEN*

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 75. yılında insan hakları bağlamında dünya ve Türkiye ölçeğinde nerede olduğumuzu olabildiğince anlamaya çalışmanın temel bir ödevimiz olduğunu düşünebiliriz. Bu 75 yılı üç çeyreğe ayıracak olursak, bu zaman diliminde bir bakıma insanlık olarak ideal ya da ideale yakın bir duruş sergilemenin adımları olarak neler yapıldığını anımsamanın yararlı olacağını ileri sürebiliriz. Daha baştan şöyle bir belirleme yapabiliriz: İnsanın olup bitenler ya da durumlar karşısındaki duruşlarından biri olarak insan haklarının doğrudan davranışlarımızla, eylemlerimizle ve ilişkilerimizle bağlantılı olduğunu da belirtebiliriz, hatta belirtmek zorundayız. İnsanın, her zaman yinelediğimiz gibi, birey-kışı-yurttaş-ağdaş olarak, gerek düşünme, gerek bilme, gerekse de eyleme ya da yapıp etme çerçevesinde seçeneklerinin ikiliği içinde barındırdığını hesaba katarak bu belirlemeyi yaptığımızı özellikle belirtmek istiyorum.

Her birimiz içinde yer aldıklarımız ya da tanıklık ettiklerimiz karşısında geliştirdiğimiz duruşları dile yansıttığımızda söz konusu dili ya bildirme kipi üzerinden işlevsel kılarız, bildirsel nitelikli bir söylem oluştururuz ya da çoğun dilek, istek, koşul, gereklilik ya da ödev ağırlıklı olmak üzere dili söylemleştiririz. Tam da bu noktada insan hakları dediğimiz, içinde özellikle etik değerleri barındıran, etik değerlere dayalı olan ilkeler toplamını gereklilikler bağlamında dikkate alırız. Bu ilkeler eylemlerimize gereklilik olarak kılavuzluk ederler. Bildirsellik ve gereklilik arasında yer alan özneler olarak kendimizle ve başkalarıyla, ötekilerle, başka şeylerle, başka varolanlarla her türlü karşılaşmamızda insan haklarının ilke olarak her birimize kılavuzluk etmesinin çoğun kendiliğinden olmadığını deneyimlerimiz aracılığıyla biliyoruz. Davranışlarımızı, eylemlerimizi, ilişkilerimizi insan hakları ilkeleriyle gerçekleştirmemizin yolunun çeşitli biçimlerdeki öğrenmelerden geçtiğini de belirtmemiz doğru olacaktır. Bu bağlamda olsa olsa yatkınlıklardan söz edilebilir, ancak insan haklarının her ne kadar karşılığının, çıkış noktalarının temelde bizde, her birimizde olduğunu saptasak bile, arada olanlar olarak, söz konusu hakların doğal duruşumuzu eksiksiz bir biçimde temsil ettiğini, nitelediğini ileri süremeyiz. İnsan dünyasında olup bitenler bu ileri sürüşün güçlü kanıtları ve/veya tanıkları olarak ortada duruyor. İnsan hakları konusundaki sistemli-etkili-sürekli bir eğitime gereksinimimizin olduğu açık; tam bir kesintisizlik, günümüzdeki yaygın bir deyişle sürdürülebilirlik içinde insan haklarını gündemimizde tutmamız, sürekli olarak anımsatmamız gerekiyor.

Tekil-tümel geriliminde yaşayanlar, ancak bunun da çoğun farkına ya da bilincine varamayanlar olarak, insan hakları kavramının ancak davranışlarda-eylemlerde-ilişkilerde somutluk kazandığını anlamamız çok uzun zaman almıştır; henüz tam olarak da anlamış değiliz insan olarak. İnsan dünyasında her geçen gün gittikçe çoğullaşan karşılaşmalar, sürekli olarak artan ve hatta istemli ya da istemsiz artırılan gereksinimler, ortaya çıkan yeni durumlar, sıklıkla yapılan konuya ilişkin belgesel, uluslararası ve ulusalüstü belge çalışmaları, ne yazık ki uygulamada henüz çok daha küçük ölçekte karşılığını buluyor.

Oldukça uzun bir tarihi olan insan hakları kavramının belgeler çerçevesinde en anlamlı ürünlerinden biri olan 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin “Başlangıç”ında şu ifadeler yer alıyor: “İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilemez haklarını tanımının dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu, İnsan haklarını göz ardı etmenin ve hor görmenin, insanlığın vicdanında infial uyandıran barbarca eylemlere yol açtığını ve insanların korku ve yoksunluktan kurtulması, konuşma ve inanma özgürlüğüne sahip olacağı bir dünyanın ortaya çıkmasının sıradan insanların en yüksek özlemi olarak ilan edilmiş bulunduğunu, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak başkaldırmak zorunda kalmaması için, insan haklarının hukukun egemenliğiyle korunmasının önemli olduğunu, Uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirmenin önemli olduğunu, Birleşmiş Milletler halklarının, Birleşmiş Milletler Kuruluş Belgesinde, temel insan haklarına, kişinin onuruna ve değerine, erkekler ile kadınların hak eşitliğine olan inançlarını teyit ettiklerini ve daha geniş özgürlük içinde toplumsal gelişme ve daha iyi bir yaşam düzeyini sağlamaya kararlı olduklarını, Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletlerle işbirliği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesi ve gözetilmesini sağlamayı taahhüt ettiklerini, Bu hak ve özgürlüklerde ortak bir anlayışa sahip olmanın, bu taahhüdün tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığını göz önüne alarak”¹ diye başlayan Bildirge, yukarıda özetle vermeye çalıştığımız gibi, daha ilk maddesinde insanın ikili bir yapıya, ikili varoluş arasındaki duruşuna ve buna karşılık gelen dilsel betimlemesine dikkati çekiyor: “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.”²

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilanından bugüne kadar geçen zaman diliminde ilk çeyrekte, 10 Ara-

*Maltepe Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi.

Bu metin, “Dünya İnsan Hakları Günü” dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği toplantıda yapılan konuşmadır.

¹ <https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararasi-i%CC%87nsan-haklari-belgeleri> (Erişim tarihi: 09.12.2023).

lık 1948'den 1973 yılına kadar insan davranışlarına, insan eylemlerine, insan ilişkilerine kılavuzluk etmesi beklenen belgeler, bildirgeler ve sözleşmeler nelerdir? Çok geniş bir alanyazını oluşturan belgelerden burada yalnızca, uluslararası nitelikte olanlarına kısaca yer veriyoruz³:

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (20 Kasım 1959)
- Irkçılığa Dayalı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi (21 Aralık 1965)
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (16 Aralık 1966)
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (16 Aralık 1966)
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (16 Aralık 1966)

1973-1998 arasında oluşturulan belgelere başlık olarak göz atalım:

- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (18 Aralık 1979)
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme (10 Aralık 1984)
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (20 Kasım 1989)
- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek Ölüm Cezasının Kaldırılması Amaçlı Seçmeli Protokol (15 Aralık 1989)
- Bütün Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesi (18 Aralık 1990)
- 1998-2023 arasında oluşturulan belgeleri de belirtelim:
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesine Ek Seçmeli Protokol (10 Aralık 1999)
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olması Konusundaki Seçmeli Protokol (25 Mayıs 2000)
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili Seçmeli Protokol (25 Mayıs 2000)
- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (18 Aralık 2002)
- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (12 Aralık 2006)
- Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşme (13 Aralık 2006)
- Bütün Kişilerin Zorla Kaybedilmeden Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (20 Aralık 2006)
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol (10 Aralık 2008)

-Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (11 Mayıs 2011)

- Poysdorf Bildirgesi (30 Haziran 2021)

Günümüz insanının yukarıda da belirttiğimiz gibi, aynı zamanda ağdaş olduğunu da hesaba katarsak, Poysdorf Bildirgesinin ne denli önemli olduğuna burada dikkati çekebiliriz: “POYSDORF BİLDİRGEŞİ Dijital Hümanizm: Dijital Dönüşüm Sırasında Yurttaşlar için bir Pusula. Sınır teknolojileri bütün dünyada birçok küresel sorunun çözüm ögeleri olarak memnuniyetle karşılanırken, teknolojinin özel yaşamımıza, ifade özgürlüğümüze ve demokratik kuruluşlarımıza yapabileceği etkilerin de farkında olmamız gerekiyor. Yeni çıkan teknolojilere ilişkin kaygılar, şimdi günümüzün siyasal tartışmalarını şekillendiriyor: artan otomatikleşme, çok geçmeden, yaptığımız işlerin büyük bir kısmını gereksiz kılabilir. Dijitalleşmeden yararlananlar ile dijitalleşmeden dolayı bir kenara itilmiş hissedenler arasındaki uçurum gitgide büyüyor. Ağlaşmış platform ekonomisinde özel yaşamımız artık güvende görünmüyor. Toplumsal yaşamımız gitgide sanal mekânda yer alıyor, böylece de yeni bağımlılıklar yaratıyor ve bizleri, katılan yurttaşlardan uysal tüketicilere dönüştürüyor. Demokratik kuruluşlarımızın, filtre baloncukları ve yankı odaları tarafından kökü kazınıyor. Yüz tanıma ve verilere gayrimuşru ulaşma, otoriter diktatörlüklerin elinde çıkarlar sağlıyor.”⁴

Bildirgenin ilanından bu yana geçen zamanda ve sonuça geldiğimiz noktada ortaya konulanların henüz büyük ölçüde sözel düzeyde kaldığına tanık oluyoruz. Söylemekle, yazmakla yapmak arasında henüz derin bir uçurum olduğunu açıkça görüyoruz. İnsan haklarının davranışlarımıza, eylemlerimize, ilişkilerimize kılavuzluk etmede biz insanların, bireylerin, kişilerin, yurttaşların, ağdaşların pek de istekli olmadıklarını, bu konuda henüz özenli bir biçimde düşünmediklerini, özenli bir biçimde eylemde bulunmadıklarını somut olarak görüyoruz. Zaman zaman kimi ülkeler ölçeğinde hatta etkin bir biçimde eyleme geçiş var; ancak henüz alınacak yol çok uzun görünüyor.

Ülkemiz açısından konuyu ele alacak olursak, oluşturulan belgeleri, bildirge ve sözleşmeleri imzalamak bakımından önemli adımlar atıldığını görüyoruz. Ayrıca Bildirgenin üçüncü çeyreğinin başlangıç yılı olan 1998'de atılan kamusal adımın son derece önemli olduğunu, tarihsel bir dönüm noktası oluşturduğunu belirtmemiz gerekiyor: “İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı”.

³ <https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararasi-i%CC%87nsan-haklari-belgeleri> (Erişim tarihi: 09.12.2023).

³ Burada yalnızca uluslararası belgelerin bir kısmına dikkat çekilmiştir. Bunların yanı sıra, çok sayıda bölgesel belgeler de söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi, <https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/uluslararasi-i%CC%87nsan-haklari-belgeleri> (Erişim tarihi: 09.12.2023).

⁴ <https://hukukbook.com/poysdorf-bildirgesi/> (Erişim tarihi: 07.12.2023).

Konuya ilişkin olarak hazırlanan kitapçıkta ve bu konuda yine hazırlanan kapsamlı çalışmada nelere işaret edildiğini anımsatalım.⁵ Bu çalışma bir süre için de olsa, başarılı bir biçimde sürmüştür ve gerçekten Türkiye kamuoyunda geniş oylumlu bir bilinç uyanışını sağlamıştır. Okullarda insan hakları eğitimi konusunda çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özellikle üç kez yapılan “Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi” konuya olan ilginin ve somut çalışmanın değerli örnekleridir.⁶

İl ve ilçelerde kurulan İnsan Hakları Kurulları kuruldukları ilk yıllarda son derece kapsamlı çalışmalar yapmışlardır; söz konusu çalışmalar bir ölçüde halen sürmektedir.⁷ Üniversitelerde kurulan merkezler ve UNESCO Kürsüleri konuya ilişkin en önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi 1997’de, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi 2005’te kurulmuştur.⁸ Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi, insan hakları konusunda ve bağliışığı olan konularda UNESCO kürsüleri de mevcuttur.⁹

Üniversitelerde merkezlerin yanı sıra, lisans düzeyinde öğretim programlarına ya da genel eğitim programlarına İnsan Hakları başlığı altında derslerin konulmuş olması, lisansüstü eğitim enstitülerinde İnsan Hakları Tezli-Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının açılmış olması dikkate değer çalışmalardır.¹⁰ Bu bağlamda yapılan kitap, dergi, bülten çalışmaları da son derece önemlidir.¹¹

Bir diğer önemli kurumsallaşma örneği de Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun (TİHEK) 2016 yılında hayata geçirilmiş olmasıdır.¹²

Tüm çabalara karşın, insan hakları konusunda durum istendiği ya da amaçlandığı gibi olmadığı açıktır. Neredeyse modern öncesi dönem anımsatıcısına, salgınların, doğal afetlerin, yerinden edilmelerin, göçlerin, savaşların kol gezdiği, insanların ve özellikle karar vericilerin, kamuyu taşıyanların öngörüsüzlükleri, eşitsizlikler, çeşitli şekillerde ortaya çıkan yoksulluklar çerçevesinde dünyamızda insan hakları karnemizin oldukça zayıf olduğu, insanlar arasında sağlıklı bir

⁵ “Önsöz: İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı, 1998-2004, İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi tarafından hazırlanmıştır.

İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi, 1997 yılında kurulan İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu tarafından, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi Onyılı süresince danışma organı olarak çalışmak üzere kurulmuş ve Birleşmiş Milletler’in bu Onyılı’la ilgili Eylem Planı’nın Türkiye’de uygulanabilmesi için ulusal program önerisini hazırlamak ve bu program çerçevesinde yürütülen çalışmaları izleyip değerlendirmekle görevlendirilmiştir.

Komite, Başbakanlık ile Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Sağlık ve Kültür Bakanlıklarından birer temsilciden, insan hakları alanında etkinlikleri olan dört sivil toplum kuruluşu temsilcisinden ve bu alandaki çalışmalarıyla tanınmış dört öğretim üyesinden oluşmaktadır.

Çalışmalarına 3 Eylül 1998 tarihinde başlayan Ulusal Komite, ülkemizdeki ihtiyaçları ve Birleşmiş Milletler Eylem Planı’nın ilkelerini gözönüne alarak, Program’ın öncelikli hedeflerini ve hedef gruplarını –ileride yenilerini eklemek üzere– belirlemiş ve on aylık bir çalışma sonunda, elinizdeki Program’ı hazırlamıştır. İnsan hakları eğitimi ve bu eğitimin önkoşullarıyla ilgili önerilerin yer aldığı bu Program, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu tarafından, 28 Temmuz 1999 günü, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı sayın Mehmet Ali İrtemçelik’in başkanlığında yaptığı toplantıda benimsenmiştir.

Şimdi, Ulusal Komite’nin, Program’ın hedef gruplarının bağlı olduğu Bakanlıkların ve ilgili sivil toplum kuruluşları ile meslek kuruluşlarının işbirliğiyle, Program’da öngörülen çalışmaların hazırlıkları yapılacak ve Program uygulamaya konacaktır. Komitemiz, resmi kuruluşlar ile sivil toplum ve meslek kuruluşları arasında yapılacak bu işbirliğini, Program’ın amaçları gerçekleştirilebilecek şekilde uygulanabilmesine önemli katkılar sağlayacağını düşünüyor; bu nedenle de bu işbirliğine özel bir önem veriyor. Ulusal Komite, temel amaçlarını gözden kaçırmadan ve kesintisiz uğramadan yapılan insan hakları eğitiminin, insan haklarını korumada en önemli etken olduğunun, ama tek etken olmadığının bilincindedir. Bundan dolayı, bu Program’ı sunarken, bu Program’dan başka, insan haklarının açık bilgisine ve sorunların ilk elden bilgisine dayanarak hazırlanacak genel bir ulusal insan hakları programını hazırlamak gerekliliğini de dile getirmeye ihtiyaç duyuyor.

İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi, bu Program’ın hazırlanış sırasında çalışmalarını içtenlikle destekleyen İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı sayın Mehmet Ali İrtemçelik’e ve bir önceki Devlet Bakanı sayın Prof. Dr. Hikmet Sami Türk’e, eğitimle ilgili ihtiyaçları ayrıntılı bir şekilde saptamada yardımcı olan resmi kuruluşların sorumlularına, Program’ın uygulanmasında katkıda bulunabileceklerini bildiren meslek ve sivil toplum kuruluşlarına, başta sayın Gürsel Demirok olmak üzere İnsan Hakları Üst Kurulu Sekreteryası mensuplarına ve bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkürlerini sunar. Prof. Dr. İoanna KUÇURADİ, İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi Başkanı” (İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı 1998-2007*, Ankara: İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi Yayınları, 1999.) Konuya ilişkin bir diğer kapsamlı çalışma için bkz.: *İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Komitesi 2000 Yılı Çalışmaları*, Ankara: İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Komitesi Yayınları, 2001.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Betül Çotukşöken-Ayşe Erzan-Orhan Silier (Eds.), *Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2003; Gürel Tüzün (Ed.), *Ders Kitaplarında İnsan Hakları II: Tarama Sonuçları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2009; *Ders Kitaplarında İnsan Hakları III Projesi (DKİH III) 2013-2014* arasında yürütüldü (https://tarihvakfi.org.tr/proje/demokrasi-ve-insan-haklari/projeler-demokrasi-ve-insan-haklari/ders-kitaplarinda-insan-haklari-iii-projesi/ Erişim tarihi: 09.12.2023).

⁷ Bu kurullar 2000 yılında 81 il ve 850 ilçede kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.google.com/search?q=%C4%B0l+ve+il%C3%A7e+insan+haklar%C4%B1+kurullar%C4%B1n%C4%B1n+kurulu%C5%9Fu&rlz=1C1GCEA_enTR826TR826&oeq=%C4%B0l+ve+il%C3%A7e+insan+haklar%C4%B1+kurullar%C4%B1n%C4%B1n+kurulu%C5%9Fu&gs_lcrp=EgZjaHJvWUyBgAEUEYOTIICAEQABgWGB7SAQoxMzg4NmowajE1qAIAsAIA&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (Erişim tarihi: 09.12.2023). Maltepe Üniversitesi 2001 yılından beri, tarih sırasına göre başta Pendik İlçe İnsan Kurulu olmak üzere ve 2005’ten beri de başta Maltepe İlçe İnsan Hakları Kurulu olmak üzere, İstanbul’da Anadolu ve Rumeli yakalarında çok sayıda ilçeye ve İstanbul İl İnsan Hakları Kuruluyula çok sayıda çalışma yapmıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmına Maltepe Üniversitesinin kurucu vakfı olan İstanbul Marmara Eğitim Vakfı da (İMEV) katılmıştır. Ayrıca bkz.: https://www.tihk.gov.tr/public/editor/uploads/WuPKnyxw.pdf (Erişim tarihi: 09.12.2023).

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari (Erişim tarihi: 09.12.2023); https://tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/06/1592203446.pdf (Erişim tarihi: 09.12.2023).

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.maltepe.edu.tr/tr/unesco-felsefe-ve-i%C3%87nsan-haklari-kursusu (Erişim tarihi: 09.12.2023).

¹⁰ Maltepe Üniversitesinde 2001’den 2005’e kadar Anadolu yakasındaki ilçelerde yoğun bir biçimde insan hakları çalışmaları yapılmış ve 2005 yılı Nisan ayında Pendik Kaymakamlığı, sivil toplum kuruluşları arasındaki eşgüdümü sağlamak üzere Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Maltepe Üniversitesi Rektörlüğü arasında imzalanan bir protokolla söz konusu çalışmalar “Ben Anısam” (2005-2009) başlığı altında uzun yıllar boyunca sürmüştür. “İnsan Haklarında İlk Adım: Ben Yapmam” (2009) başlıklı proje ise yine Maltepe Üniversitesi, İstanbul Marmara Eğitim Vakfı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi ve Uluslararası Af Örgütü işbirliğinde gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında kurulan İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.maltepe.edu.tr/enstitu/tr/program-hakkinda-37, (Erişim tarihi: 09.12.2023); https://www.maltepe.edu.tr/enstitu/tr/program-hakkinda-38, (Erişim tarihi: 09.12.2023).

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/bulten (Erişim tarihi: 09.12.2023).

dayanışmanın ve özellikle adaletin sağlanmadığı görülmektedir. 2023 yılı Dünya Felsefe Günü mesajında Prof. Dr. İoanna Kuçuradı'nın dediği gibi, "İkinci Dünya Savaşından sonra savaş yorgunu devletler, 'gelecek kuşakları savaş musibetinden kurtarmak için', 'adaletin ve antlaşmalardan ve uluslararası hukukun diğer kaynaklarından kaynaklanan yükümlülöklere saygının korunacağı koşulları oluşturmak için, ... , sosyal ilerlemeyi ve daha geniş özgürlük içinde daha iyi standartlar teşvik etmek için, ... , çabalarını birleştirmeye karar verdikleri'ni unutmışa benziyor. Dünyamızın iki ayrı yerinde savaş pervasızca devam ediyor."¹³

21. yüzyılın "düşmanını arayan ve yaratan savaşları"-nın başlangıç noktası olan 11 Eylül 2001 saldırısı tüm dünyayı bu günlere taşıdı. Son yılların teknolojisi de

savaş teknolojisi olarak daha çok yapılıyor. Yapay zekâ artık çoğunlukla savaşın hizmetinde gibi görünüyor. En son haberlere göre kitle imha silahları üretiliyor.¹⁴ Yapmamız gereken çok iş, yürümemiz gereken çok uzun yollar var. Bu bağlamda da insan hakları konusunda SES'e ihtiyacımız var: Sistemli-Etkili-Sürekli bir eğitime çok erken yaşlardan, aile ortamından¹⁵ başlamak üzere çok ama çok ihtiyacımız var. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 100. yılına doğru yol alırken hepimiz durup düşünmeliyiz, özellikle de son derece önemli olan sürdürülebilir hedeflere ulaşmada¹⁶ romantizmi aşp, insan hakları bilgisine dayalı olmak üzere işbirliği yapmalıyız ve gerçekçi bilgi yollarında ilerlemeliyiz. Birleşmiş Milletlerin kendine çeki düzen vermesi bakımından da tüm dünya halkları olarak daha istekli, daha kararlı olmalıyız.¹⁷

¹² "Kuruluş: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 20/04/2016 tarihli ve 29690 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlöğe giren 6701 sayılı Kanun ile kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası insan haklarının uluslararası alanda korunmasına yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde bağımsız ve özerk ulusal insan hakları kurumu modeli ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesi hususu gündeme gelmiştir. BM İnsan Hakları Komisyonunun 1946 yılında "ulusal komiteler" kurulması yönündeki girişimleriyle başlayan bu süreç, 1991 yılında ulusal kurumlara ilişkin uluslararası standartları belirleyen Paris Prensipleri'nin kabul edilmesi ve 1993 yılında BM Genel Kurulu tarafından bu ilkelerin onaylanması ile devam etmiştir.

1993 yılında, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği himayesinde, ulusal insan hakları kurumlarının uluslararası standartlara uygunluğunu belirlemek üzere, Ulusal Kurumlar Uluslararası Koordinasyon Komitesi (International Coordinating Committee/ICC), bugünkü adıyla Ulusal İnsan Hakları Kurumları Küresel Ağı (Global Alliance of National Human Rights Institutions/GANHRI) kurulmuştur. Aynı yıl İnsan Hakları Dünyulamada nya Konferansında kabul edilen Viyana Deklarasyonu ile Paris Prensipleri'ne uygun ulusal kurumlar kurulması yönünde yapılan çağrı üzerine, kurumlara olan ilgi artmıştır.

Dünya'da ulusal insan hakları kurumlarının yaygınlaşmaya başladığı 1990'lı yıllarda Türkiye'de de insan haklarının kurumsallaştırılması süreci başlamıştır. Bu çerçevede, oluşturulan insan hakları yapıları yasama organı bünyesinde komisyonlar veya yürütmeye bağlı birimler şeklinde örgütlenmiştir.

Devlet teşkilatı içerisinde insan hakları alanında kurumsallaşma konusundaki en büyük adımlardan birisi Başbakanlık Teşkilatı Hakkında 3056 sayılı Kanun'da değişiklik yapan 12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanun'la, Başbakanlık Merkez Teşkilatı içerisinde ana hizmet birimi olarak "İnsan Hakları Başkanlığı" oluşturulması olmuştur. Aynı zamanda, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları yerel düzeyde ihlal iddialarını incelemek, araştırmak, insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihallerine yol açan idari, hukuki, siyasi ve sosyal nedenleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmakla görevlendirilmişlerdir. Ancak 1990'lı ve 2000'li yıllarda insan haklarının Türkiye'de kurumsallaştırılması amacıyla oluşturulan bu birimler, Paris Prensipleri'nde belirtilen "bağımsızlık", "idari ve mali özerklik" ve "çoğulculuk" niteliklerini taşımayan, ulusal insan hakları kurumu olarak görevlendirilmemiş yapılarıdır.

Avrupa Birliği ilerleme raporlarında, Paris Prensipleri'ne uygun bir kurumsal yapının kurulması yönünde yapılan tavsiyeler ve 90'lı yıllardan bu yana merkezdeki ve yereldaki deneyimlerin etkisiyle, Paris Prensipleri ile uyumlu bir ulusal insan hakları kurumuna ihtiyaç duyulmasına binaen 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Kanunla Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) kurulmuştur. TİHK'nun kurulmasıyla birlikte Başbakanlığa bağlı önceki birimlerin varlığına son verilmiş, söz konusu Kanun'un geçici maddelerine göre Kurum büroları kuruluncaya kadar, il ve ilçe insan hakları kurullarının, Kurum bürosu olarak görev yapacağı hükmü bağlanmıştır.

Ulusal İnsan Hakları Kurumu olmanın yanı sıra TİHK, "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek Seçmeli Protokol" (OPCAT) bağlamında, işkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezanın önlenmesi konusunda çalışmalar yürütmek üzere 9/12/2013 tarihli ve 2013/5711 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Ulusal Önlöme Mekanizması olarak belirlenmiştir.

Özgürlüğünden mahrum bırakılan kişilerin alıkonuldukları ceza ve tutuklevleri, kamplar, bakım merkezleri gibi yerlerde işkence ve kötü muamele vakalarının yaşanmaması amacıyla bu yerlere yönelik izleme, inceleme, denetleme, değerlendirme ve raporlama faaliyetlerini yürüten bir ulusal önleme mekanizması görevinin TİHK'in sorumluluğuna yüklenmesi, Kurumun kapasitesinin de güçlendirilmesi ihtiyacını gündeme getirmiştir.

Diğer taraftan Anayasanın 10'uncu maddesi ve Türkiye'nin taraf olduğu temel insan hakları sözleşmelerinde düzenlenen ayrımcılık yasağına karşı etkin mücadele amacıyla bir eşitlik kurumunun kurulması, hem bu alandaki çalışmaların daha etkili yürütülmesi hem de AB müktesebatına uyum çerçevesinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda Türkiye İnsan Hakları Kurumunun kurumsal kapasitesinin artırılarak etkinliğinin artırılması, ayrımcılık yasağı ve eşit muamele ile ilgili temel yasal çerçevenin ve kurumsal yapının düzenlenmesi, işkence ve kötü muameleyle karşı ulusal önleme mekanizmasının etkinliğinin ve işlerliğinin artırılması amacıyla Paris Prensipleri, ilgili AB müktesebatı ve AB üyesi ülkeler başta olmak üzere uluslararası örnekler dikkate alınarak Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 20/04/2016 tarihli ve 29690 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlöğe giren 6701 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulmasıyla birlikte 6332 sayılı Kanunla kurulmuş olan Türkiye İnsan Hakları Kurumu lağvedilmiştir" (<https://www.tihk.gov.tr/kategori/pages/Kurulus>, Erişim tarihi: 09.12.2023).

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: <https://www.maltepe.edu.tr/insanhaklari/tr/2023--dunya-felsefe-gunu-mesaji> (Erişim tarihi: 09.12.2023).

¹⁴ "Başta ABD, İsrail olmak üzere pek çok devletin savaşlarına yapay zekayı dahil ettiği ve bunun aslında insani nedenlerle sivilleri korumak için yapıldığına halkı ikna etmeye çalıştığı bir döneme doğru ilerlediğimiz konusunda endişeleniyorum."

"İsrail'in Gazze'de yapay zeka destekli silahları sivil ölümleri azaltmak için kullandığı iddiasının gerçeği yansıtmadığı ve silah endüstrisinin Filistin'i yeni teknolojileri denediği bir laboratuvar olarak kullandığı belirtiliyor."

"Avustralyalı serbest gazeteci ve Filistin Laboratuvarı kitabının yazarı Antony Loewenstein, AA muhabirine, İsrail'in Gazze'de yapay zeka teknolojisiyle destekli silahları kullanmasını değerlendirdi." (<https://www.aa.com.tr/tr/ayrimcilikhatti/ayrimcilik/israil-yapay-zeka-destekli-silahlari-denemek-icin-filistini-laboratuvar-olarak-kullaniyor/1818421>, Erişim tarihi: 09.12.2023).

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Betül Çotuksöken, *İnsan Hakları ve Felsefe* (ilk basım: 2010), İstanbul: Papatya Yayıncılık, 2012.

¹⁶ Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri/Amaçları: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs> (Erişim tarihi: 09.12.2023).

¹⁷ Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres'in Gazze'de yaşananlar karşısında 99. Maddesi devreye sokma konusundaki duruşu son derece önemli görünüyor: "Gazze'de yoğunlaşan İsrail saldırıları ve artan sivil kayıpları karşısında, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres bu hafta Güvenlik Konseyi'ni yaklaştırmakta olan "insani felaket" konusunda uyararak için nadiren kullanılan bir yetkiye başvurdu. Guterres BM Güvenlik Konseyi Üyelerini derhal insani ateşkes talep etmeye çağırdı. Genel Sekreter bunu BM Sözleşmesi'nin çok nadir kullanılan 99'uncu maddesini yürürlöğe sokarak yaptı. En son yarım asır önce kullanılan bu madde, genel sekreterin uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğine inandığı konularda konseyi bilgilendirebileceğini söylüyor." (<https://tr.euronews.com/2023/12/08/bm-genel-sekreteri-guterresin-gazze-icin-devreye-soktuğu-99uncu-madde-nedir>, Erişim tarihi: 09.12.2023). Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin bu karar tasarisini veto ettiği haberlerde yer almış bulunuyor (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-bmgkde-gazgede-acilen-insani-ateskes-talep-edilen-karar-tasarisini-veto-ettti/3077708>, Erişim tarihi: 09.12.2023).

YENİ TEKNOLOJİLER BAĞLAMINDA İNSAN HAKLARINI YENİDEN DÜŞÜNMEK

Gökçe ÇOBANSOY HİZEL *

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin kabulünün 75. yılını kutladığımız (!) bu yılda, dünyadaki somut yaşananlar, insan hakları açısından kat ettiğimiz yol hakkında derin üzüntü ve şüphe uyandırır da yeni teknolojilerle ilgisi bağlamında insan hakları ve etik kavramlarının sıkça dile getirilmesi ufak da olsa umudun yeşermesine vesile olmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ilân edildiği yılda ya da insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelerin imzalanmasını izleyen yıllarda, internet teknolojisi henüz hayatımızda yer edinmiş, bugün kullanılan yapay zekâ kavramı henüz ortaya atılmış değildir. 1950’li yıllarda yapay zekânın, 1980’li yıllarda internetin ve sonrasında teknolojiye katlanarak artan gelişmelerin akabinde, insan haklarında mevcut sorunların yanı sıra teknolojinin getirdiği olanak ve riskler de daha çok konuşulmaya başlanmış bulunmaktadır. Bugün dillere pelesenk olan yapay zekâ teknolojisi bir kez daha etik ve insan hakları üzerine hepimizi düşünmeye sevk etmekte, hatta yapay zekâ algoritmaları ile birleştirilen nöroteknolojiler insan kavramı üzerinde tartışmaları alevlendirmektedir.

Yapay zekâ ve nöroteknolojiler gibi hızla gelişen teknolojilerin, hem ekonomik hem de sosyo-kültürel açıdan dönüştürücü etkileri bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir, ancak bu teknolojiler, geliştiricileri insanlar olduğu için, insanlar arasında var olan etik sorunlara ayna tutmakta, hatta etkilerini daha da fazlaştırmak bizlere yansıtmaktadır. Bir başka deyişle bugün “yapay zekânın etik sorunları” olarak bahsedilen durumlar, görmeyi bilir ve istersek, aslında insanlar arasındaki etik sorunları adeta gözümüze sokmaktadır.

Örneğin, Amazon’un işe alım algoritmalarında kadına karşı ayrımcılık, esasen Amazon ve hatta teknoloji sektöründe, kadın çalışanların bugüne kadar uğradığı ayrımcılığı adeta gözler önüne sermekte, aynı şekilde, benzer koşulları taşıyıcılar bile siyahî ve diğer beyaz olmayan kişilerin kredi taleplerinin beyazlara göre yüzde 80 ihtimalle reddedilmesi de ırk ayrımcılığına ilişkin mevcut sorunlarımızı yansıtmaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkün olsa da, belirtmek gerekir ki yapay zekânın yol açtığı ileri sürülen insan hakları ihlalleri ve riskleri, aslında insan yapımı algoritma ve teknolojilerin değil, bizzat insanların yol açtığı sorunlar olmaktadır.

Bu nedenle de gerek teknolojinin geliştirilmesi gerekse de kullanılması aşamasında esasen bir farkındalığa sahip olması önemli görünmektedir. Farkındalık, değerlendirmede referans alınabilecek insanın bilgisi ve insanın bilgisine dayanan insan hakları kavramına

işaret etmektedir. Bu yönde bir farkındalık ve bilgi sahibi olunması için ise, insan hakları eğitimi –felsefi temellere dayanan bir insan hakları eğitimi– ve bu eğitimin yaygınlaştırılması zorunlu görünmektedir. Her gün ziyadesiyle yüzleşilen insan hakları ihlalleri, bize insan haklarının korunması için pozitif hukuk metinlerinin, zorunlu olmakla birlikte yeterli olmadığını göstermekte, insan haklarını, insanın bilgisine dayalı olarak yeniden yorumlamanın kaçınılmazlığını hissettirmektedir. Ancak bu şekilde, insanlık ailesinin her bir üyesinin, neden insan haklarına ilişkin talepte bulunurken bir yandan da koruma ödevini üstlendiğini anlaması mümkün görünmektedir. İnsan haklarını, insanların insansal olanaklarının gerçekleştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik etik ilkeler olarak gördüğümüzde ve etik ilkeler olmaları nedeniyle bu hakların korunması ödevinin öncelikle insanlarda olduğunu anladığımızda, yeni teknolojiler geliştirilirken yahut kullanılırken de insan hakları ihlallerinin önüne geçebilmek daha mümkün görünmektedir. Belki de böylelikle pozitif hukuk metinlerindeki boşlukların ancak insan haklarına saygılı bir etik davranışın benimsenmesi ile doldurulması mümkün olabilecektir. Bu söylem elbette ki pozitif hukuk metinlerini ya da uluslararası mekanizmaları dışlayıcı değildir. İnsan hakları, devletler açısından hukukun öncül ilkeleridir, öte yandan pozitif hukuk korumasına ve devletlerin yaptırım gücüne muhtaçtır. Ancak teknolojinin, hukukun önünde adeta ışık hızıyla ilerlediği bir dönemde pozitif hukuk metinlerinin aynı çeviklik ve hızla ilerlemesi gerçekçi olmayan bir düşünüş gibi görünmektedir. Hal böyle olunca da aynı yapay zekâ ve nöroteknolojilerde olduğu gibi, teknolojinin “etik” kullanımı devreye girmektedir.

Dolayısıyla eğitim ve farkındalık yaratan diğer yollarla insan haklarının bilgisinin kazandırılması, düzenleyici çerçeveler oluşturulana kadar uluslararası etik ilkelerin belirlenmesi ve nihayet yaptırım gücünü haiz düzenleyici çerçevelerin ve mekanizmaların uygulamaya alınması, yeni teknolojilerin insan haklarını koruyucu bir şekilde geliştirilip kullanılması için gerekli görünmektedir.

Sonuç olarak teknolojinin, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için büyük bir fırsat sunduğu dillendirilirken, yeni zorlukları da beraberinde getirdiğinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ancak hem olanakları görmek ve değerlendirmek hem de riskleri fark edip önlem alabilmek, insan haklarının bilgisine sahip olmadan pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle belki de hiç olmadığı kadar insan hakları eğitimine önem vermemiz ve bu kavrama sıkı sıkıya sarılmamız gereken zamanlara geldiğimiz söylenebilir.

* Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı mezunu, Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalı Doktora öğrencisi.

Bu metin, “Dünya İnsan Hakları Günü” dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği toplantıda yapılan konuşmadır.

BİR PROBLEMİN VARLIĞI: ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE EĞİTİM HAKKI

Hatice Bayam YILDIRIM*

COVID-19 pandemisinin başladığı 2020 yılında, birçoğumuz ekran başındaydık ve olan bitenleri şaşkınlık içerisinde izliyor, her gün yeni bir belirsizlikle karşı karşıya kalıyorduk. Eğitim öğretime, 16 Mart 2020’de bir hafta ara verilmesinin ardından, bu süreye gelen yeni uzatmalarla, okullarda eğitimin yüz yüze devam etmesi belirsiz bir hal almıştı. Hızlı bir şekilde çevrimiçi eğitim olanağı değerlendirildi ve 24 Mart 2020 tarihinden itibaren uzaktan eğitime geçiş yapıldı.

Birçok öğretmenin ilk kez deneyimlediği çevrimiçi eğitim ortamı, alışlagelmiş sınıf ortamından daha farklı bir yapıdaydı. Çevrimiçi ortam teknolojik altyapı/ekipman ile teknoloji bilgisi de gerektiriyordu. Bir kısım yeni nesil öğretmen genel olarak bu olanaklara sahipken, klasik öğretim metotlarının dışına çıkamamış öğretmenler açısından zorlayıcı bir durumdu.

Öğrencilerin çevrimiçi derslere katılabilmesi için de teknolojik altyapı ve ekipmanın sağlanması gerekiyordu. Bununla birlikte öğrencilerin yaşları küçüldükçe, bu teknolojik aletlerin kullanımı açısından da bir ebeveynle bağımlılık durumu söz konusu oluyordu. Bu koşullar, ekonomik düzeyi düşük aileler açısından sağlanması zor koşullardı. Dolayısıyla öğretmenlerin teknoloji becerileri ile ailelerin ekonomik durumları, çocukların çevrimiçi eğitimden faydalanabilme olanakları bağlamında belirleyici etkenler oldu. Yeterli teknolojik cihaza sahip olamayan çok çocuklu aileler –aynı saate ders konması halinde– kimin çevrimiçi derse bağlanacağı konusunda, çocukları arasında seçim yapmak zorunda kaldı. Bu seçimlerde de genelde ilk vazgeçilen, okul öncesi eğitimi kademesiydi.

Bu dönemde yaşadıklarım, öğrencilerimin derslere gelmek isteyip gelemeyişi, ailelerin teknolojik yeterli donanımına sahip olamadıkları için çevrimiçi derse bağlanamamaları, özel okul öncesi eğitim kurumları yüz yüze faaliyete başlarken, devlet okullarının kapalı kalması gibi durumlar, benim bu durumu sorgulamama ve “ne yapılabilirdi?”, “ne yapılması gerekirdi?” gibi soruları kendime sormama neden oldu. Aslında aradığım, yaşanan sorunların altında yatan nedeni anlamak, bu doğrultuda da en azından eğitim-öğretim özelinde çözüm ne olabilirdi, onu bulmaktı.

Bir problemin varlığının farkına vardığımızda ve onun adını koyduğumuzda, çözüm yollarının neler olabileceğine dair konuşmaya başlayabiliriz. Okul öncesi eğitim kademesiyle ilgili yaşanan sorunların temelinde, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamında olmaması yatıyordu. Zorunlu eğitime dahil edilmemiş bir eğitim kademesinin önemi aileler tarafından da yeterince anlaşılamamaktaydı. Bununla birlikte uluslararası ve ulusal belgelerde ilköğretim çağından başlayacak eğitim, insanın gelişimi açısından yeterli görülmekteydi.

Uluslararası literatürde 0-8 yaş aralığı¹ olarak ifade edilen erken çocukluk döneminde, çocukların bilişsel, sosyal-duygusal, dilsel ve psiko-motor gelişimleri çok hızlıdır ve bu dönem, çocukların öğrenme kapasitesinin en yüksek olduğu dönemdir. Çocukların zihinsel gelişimlerinin büyük bölümü bu dönemde tamamlanmaktadır. Dolayısıyla erken çocukluk, insan gelişiminin en önemli, başka bir ifadeyle en kritik dönemlerinden biridir.

Okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamına alınmaması bir eğitim hakkı ihhalidir. Maddî imkânları iyi olan bir ailenin çocuğu okul öncesi eğitimden faydalanabilirken, maddî imkânları kısıtlı olan ailelerin çocukları ebeveynlerinin rızasının olması, diğer bir deyişle ekonomik koşullarını zorlaması halinde bu eğitimden faydalanmaktadır. Dolayısıyla bu yaş aralığındaki bütün çocukların bu eğitimden yararlandığını söyleyemeyiz. Bu durum aynı zamanda eğitime –ekonomik– erişebilirlik bağlamında da eğitimde fırsat eşitsizliğine neden olmakta, ilkökula başlayan çocuklar arasında –hazırbulunuşluk bağlamında– bir uçurumun oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Zorunlu eğitim, –ilkokul, ortaokul, lise gibi– belirli kademelerdeki eğitimin ücretsiz bir şekilde devlet tarafından sağlanmasını ifade eden bir kavramdır. Başka bir ifade ile zorunlu eğitim, eğitim hakkının devlet güvencesiyle gerçekleştirilmesidir. Erken çocukluk döneminin –insanın gelişimi bağlamında– önemi göz önünde bulundurulduğunda, okul öncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsamında olması gerektiği oldukça açıktır.

* Okul öncesi öğretmeni, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı mezunu.

Bu metin, Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalında, Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın danışmanlığında hazırlanan “Erken Çocukluk Eğitimi ve Eğitim Hakkı” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından hareketle yazılmıştır. “Dünya İnsan Hakları Günü” dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği toplantıda yapılan konuşmanın metnidir.

¹ 0-8 yaş aralığı tanımı için UNESCO linki atfı: <https://www.unesco.org/en/early-childhood-education/need-know>

Ülkemizde erken çocukluk dönemi için 0-6 yaş aralığı temel alınmaktadır. 6-8 yaş aralığı zorunlu eğitim kapsamındadır.

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİNİN HEKİME GÖRMEYİ SAĞLADIKLARI

Doç. Dr. Aziz Ahmad HAMİDİ*

İnsan Hakları Yüksek Lisans programına başladığımda, hastanede meslektaşlarımdan ve mesai arkadaşlarımdan farklı tepkiler almıştım. Hekimlerin genellikle bu gibi eğitimlerin hukuk fakültesi mezunlarıyla ilgili bir eğitim olduğunu düşündüklerini gördüm. Örneğin, “Sen hukukçu değilsin ki” şeklinde bir geri dönüş almıştım. Bir diğer olumsuz tepki de, umutsuzlukla birlikte olan bir tür bıkkınlık halini açıklayan “dünyada insan hakları mı var sanki? Bu kadar ihlal varken sen mi kurtaracaksın insanları?” şeklindeki ifadelerdi.

Peki, hekimlik ve insan hakları arasında bir ilişki var mıdır? Yanıt “elbette ki evet” şeklinde olacaktır. İnsan hakları fikri, gündelik yaşamımızla ilgili olduğu gibi, bütün meslekler ve disiplinlerle ilişkili bir fikirdir. Başka bir deyişle karşılaştığımız tüm yaşam durumlarında insan haklarını koruyucu bir duruş sergilememiz gerekmektedir. Hekimlik mesleği ise, bana göre, diğer mesleklerden de daha fazla insan hakları ile iç içedir. Çünkü olağanüstü haller (savaş, deprem, salgın vb.) dahil her durumda, doğrudan insanla temasta olan bir meslektir. Hekimler sıklıkla insan hakları ihlallerinin tanığı durumundadır. Hekim, mesleğinin icrası sırasında insan hakları ihlalleriyle karşılaştığında, değer koruyucu bir duruş sergileyebilir ve ihlale devam edilmesini durdurabilir. Ancak hekim dikkat etmezse, ihlalin farkına da varamayabilir; bazen insan hakkı ihlali olduğunu fark edemeden ihlal eylemine katılabilir veya doğrudan uygulayıcısı da olabilir. Bu nedenle hekimlerin felsefi-etik temelli insan hakları bilgisine sahip olması büyük önem taşıyor. Hekimler, insan onuru kavramını içselleştirmiş olmalı ve doğru değerlendirme bilgisine sahip olmalıdır. Böylece karşılaştığı her tek durumda doğru değerlendirme yapabilmeli ve değer koruyucu biçimde davranış sergileyebilmelidir.

İnsanlık tarihinde ve günümüzde hekimlerin insan haklarıyla olan ilişkileri konusunda sayısız örnek vardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Auschwitz kampında çalışan Dr. Josef Mengele olumsuz örneklerden biridir. Dr. Mengele çok sayıda etik dışı çalışma yapmanın yanı sıra “çalışamaz raporu” vererek binlerce insanın ölüm fermanına imza atmıştır. Mahkemede kendini savunurken “Ben sadece işimi yaptım” şeklinde konuşmuştur. Tam da

bu noktada, “hekimin işi nerede başlar ve nerede biter?” konusu tartışmaya açılır. Attığımız imzalar ve verdiğimiz kararların nelere sebep olacağını bilmek de görevimizdir. Hekimlerin insan hakları ihlallerinde rol oynadığı örnekleri dünya genelinde artırmak mümkündür. Tabii ki hak ihlallerinin önlenmesinde de önemli rol oynayan cesur hekimleri de dünyada ve ülkemizde görebiliriz. İnsan Hakları Tezli Yüksek Lisans Programında gördüğüm eğitim, hekimlik mesleği ile insan hakları arasında nasıl da yakın bir ilişki olduğuna dikkatimi çekti. Başka bir deyişle insan hakları ihlallerini daha net bir şekilde gören göze sahip oldum. İnsan onuru kavramının felsefi bilgisine sahip olduğunda ve insan haklarının etik ilkeler olduğu bilgisi içselleştirildiğinde, kişi daha değer koruyucu davranacaktır. Diğer yandan, ötanazi gibi tıp alanında tartışmalı olan bazı konuları, insan onuru çerçevesinde değerlendirme yetimi geliştirdim. İşkence konusu yine hekimlerin tanık olacağı önemli bir insan hakları ihlali olduğundan, hekimlerin bu durumda nasıl bir duruş sergilemesi konusunda kendimi geliştirmemi de sağlayan bu eğitim sırasında, insan haklarının etik ilkeler olmasının, yaşama pratiğimizde çok önemli bir yer kapladığını fark ettim. Hekim olarak hastalara, meslektaşlara ve diğer mesai arkadaşlarına karşı olan hak ve sorumluluklara riayet edilmesi hususunun önemli olduğunu fark ettim.

Bu eğitimi aldıktan sonra hekim camiasının insan hakları konusunda toplum geneline benzer biçimde reaksiyon gösterdiği ve toplumdaki diğer insanlar kadar az bilgi sahibi olduğunu fark ettim. Oysaki hekimlerin insan haklarına daha fazla tanıklık etmesi nedeniyle toplumun genelinden daha fazla duyarlılığa sahip olması beklenir.

Sonuç olarak, hekimlerin insan haklarına daha duyarlı olması için, felsefi-etik temellere dayalı insan hakları eğitimi almaları büyük önem taşımaktadır. Bu eğitimin, altı yıllık uzun tıp fakültesi eğitimi içinde yapılması mümkündür. İnsan hakları ihlallerini daha açık ve net gören ve insan onurunu koruyucu davranan hekimlerin yetişmesi için tıp fakültesi eğitiminde felsefi-etik temellere dayalı insan hakları eğitimine yer verilmesi, hak ihlallerinin önlenmesinde önemli bir adım olabilir.

* Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Uzmanı, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı öğrencisi.

Bu metin, “Dünya İnsan Hakları Günü” dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği toplantıda yapılan konuşmadır.

İNSAN HAKLARIYLA BOĞUŞMAK

Mert ÖZTÜRK*

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 75. yılında, yaşamakta olduğumuz dünyaya baktığımızda, insan hakları için pek olumlu şeyler gördüğümüzü söylemek mümkün olmayacaktır. Özellikle Filistin halkına yapılan saldırılar, Türkiye’de idam cezasının siyasilerce tartışmaya açılması, temel hakların ihlaline ilişkin karar veren Anayasa Mahkemesinin kararının başka yargıçlarca hiçe sayılabiliyor olması bunun bazı örnekleridir. Tüm bunların yanında, insan haklarının ne olduğuna ve nasıl savunulması gerektiğine ilişkin bir bilgi eksikliğinin de tüm bu sorunlarda anahtar bir yeri olduğu düşüncesindeyim. Neden insan hakları bilgisine ulaşmak istiyoruz ve ulaşırsak bu bilgi neyi değiştirecek? İnsan hakları eğitimi bize neler sağlayabildi ya da sağlayabilir? Bu konuda ben biraz daha şanslı olduğumu düşünüyorum. Çünkü hem insan haklarının formel, yani insan hakları hukuku dediğimiz şekliyle hem de insan haklarının felsefi temellerini kapsayan bir eğitim alma şansım oldu.

Hukuk fakültelerinde seçmeli bir dersten ibaret olan insan hakları, her zaman sözleşmeler üzerinde, insan haklarının temel kavramları olan insan ve insan onuru gibi kavramlardan uzak, önlemenin değil, tazminat yoluyla gidermenin öne çıkarıldığı bir eğitimle anlatılmaktadır. Bu sebeple de felsefi temelli insan hakları eğitiminin, önceden öğrendiğim şeyleri kısmen yıkararak yeniden öğrenmeme, kısmen de öncesinden öğrendiğim ama temeli olmayan bu bilgileri temellendirmeme yardımcı olduğunu bugün baktığımda görebiliyorum. Bence felsefi temelli insan hakları eğitiminin en önemli noktası budur.

Yukarıda belirttiğim gibi hukukun gözüyle bakarak bir giderme yolu olarak görmek yerine, öncelikle insanı anlamak, olayı değerlendirmek ve etikle ilgisi kuruyor olmak savunduğumuz, düşündüğümüz ya da okuduğumuz birçok şeyi daha net anlamamıza yardımcı oluyor. Örneğin, hukuka insan haklarını savunmanın önemi, sadece şu şekilde söylenir: her insan doğuştan gelen haklara sahiptir. İnsan haklarıyla ilgilenen kişilerin bu açıklamaya karşı çıkmayacağını düşünüyorum. Ama aramızdaki pek çok kişinin bu açıklamasından sonra, bu cümleyi tatmin edici bulmayan bazı kişilerle bir konuşmaya girdiğini tahmin edebiliyorum: sokakta, kampüste, takside ya da sosyal medyada. Hukuk buna cevap vermiyor. Günümüz hukuku “kural, kuraldır” der, bundan ileriye gitmez. Fakat bazı sorunlarımız var. Az önce söylediğim gibi bazı sorulara cevap vermemiz gerekiyor –hem insan hakları savunucuları olarak hem de insanlar olarak. İşte burada felsefenin önemini görüyoruz. Ben burada biraz daha edebî bir şekilde, Oruç Aruoba tarafından yapılmış felsefe tanımı alıntılanmak istiyorum: “Felsefe, kişinin kendi özel yaşamında en az becerebildiği; dolayısıyla da acısını en çok çektiği konuyla enlemesine-boylamasına uğraşmasının ürünüdür. Felse-

fe, kişinin başedemediğiyle boğuşmasıdır.”¹ Bugün biz de bize yöneltilen bu soru ve sorularla baş etmek istediğimiz için insan haklarıyla bir boğuşmaya girmeliyiz.

Bu günlerde “Her insanın hakları var mıdır?” sorusunun boğuşmamız gereken en önemli soru olduğunu düşünüyorum. Çünkü burada değerlendirme ile ilgili bir sorun karşımıza çıkıyor. İnsanın değerini bir kenara bırakarak, kişinin değerini belirlemeye çalışırken bunu belirli ahlâkî ölçütlerle, yani ezbere bir değerlendirmeye belirliyoruz. Örneğin, bir istismarcının, bir tecavüzcünün, bir teröristin, hatta bu kadar suç dolu örneklere gitmeye gerek yok, bir göçmenin dahi kendimizle bir olmadığını düşünebileceğimiz değerlendirmeler yapıldığını görebiliyoruz. İşte burada insanın değerini belirlerken nerelere baktığımızı görüyoruz; ya da insandan hiçbir şey anlamadığımızı. Çünkü eğer insan dediğimizde, cins değil de tek tek kişileri düşünürsak, işte buradan başlamak gerekebilir. Her ne kadar insan hakları bireyin hakları olarak kabul edilse de, bireye gitmeden, insan olmakla ilgili bu noktaya bakmamız gerekiyor. İnsanın bir olanaklar varlığı olduğu ve bu olanaklarını gerçekleştiren cinsimizin korunması gerektiğini insan haklarının felsefi temellerinde görebiliyoruz. Korunması konusunda da insan hakları eğitimi bize önemli bir şey söylüyor. Burada söylenen ise hakları kimin ihlal ettiği, kimin koruması gerektiğidir.

Yaygın anlayış doğrultusunda insan hakları sadece devlet tarafından ihlal edilebilen haklar bütünü olarak görülse de, aslında yaşam hakkının bir başka kişi tarafından da ihlal edilebildiğini açıkça gazetelerde, haberlerde, sosyal medyada görebiliyoruz ve hatta bir kurmacada görebiliyoruz. Örneğin, bir cinayet dediğimizde Camus’nün Meursault’unün sahilde hiçbir şey hissetmeden öldürdüğü Arap’ı hatırlayabiliriz. İşte burada bence ihlalin sadece devletten kaynaklanmadığını görebiliyoruz. Çünkü aynı zamanda etik ilkeler olan insan haklarının, bireylerin ilişkisinde de ortaya çıkabileceğini biliyoruz. Ioanna Kuçuradi’nin tanımladığı üzere, “etik” kişinin kendisiyle ya da başkalarıyla olan ilişkisindeki değer problemleri ile ilgilenen felsefe alanıdır. İşte hak ihlalleri de genellikle bu değer gözardı edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Az önce de söylediğim üzere bir kişiyi kendimizle eşit görmemiz, eşit yurttaşlığın ötesinde, eşit insan olarak görmememizle ilgili oluyor. İnsan hakları ihlali yapanın sadece devlet olmadığını ve insan ilişkilerinde ne şekilde ortaya çıkabileceğini görmemiz gerekiyor. İnsan hakları bilgisiyle baktığımız zaman, insan hakları sadece talepler değil, aynı zamanda etik ilkeler ve kendi davranışımızı belirleyen normlar olarak karşımıza çıkıyor. Bunu yaparken de en az değer harcamayı, kendi davranışlarımız içerisinde özel olarak değerlendirmemiz ve gözetmemiz gerekiyor.

* Hukukçu, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı öğrencisi.

Bu metin, “Dünya İnsan Hakları Günü” dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği toplantıda yapılan konuşmadır.

¹ Oruç Aruoba, *Hani*, İstanbul: Metis Yayınları, 2016, s. 84.

FELSEFÎ-ETİK TEMELLİ İNSAN HAKLARI BİLGİSİNİN GÖRMEMİZİ SAĞLADIKLARI

Damla Sabiha VAROL*

Ben bir felsefe öğretmeniyim ve lisans eğitimim için felsefe bölümünü bilinçli bir şekilde, ilgi duyduğum bir alan olduğu için tercih ettim. Kendimi bildim bileli meraklı biriyim ve çocukluğumdan beri evrene, varoluşumuza, insan varlığı olarak geçirdiğimiz evrimsel süreçlere ve medeniyetin kadim dönemlerine ilgi duydum. Asırlar boyunca insanın, tüm bu olan bitenleri, doğayı ve kendi varoluşunu anlamlandırma çabasıyla sorduğu sorular üzerine düşünmeyi çok değerli buldum.

Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Yüksek Lisans Programını tercih etmemin nedeni de bu eğitimin felsefî-etik bir temelde veriliyor olmasıydı. Bu eğitim sırasında felsefî antropoloji yaklaşımını temele alan bakış açısı sayesinde günümüzün insan hakları problemlerini fark ederken, değerlendirirken ve temel hakların neler olması gerektiğini belirlerken, bu bağlamda yeterince düşünmediğim ölçütler üzerine yoğunlaştım. Örneğin, insan yapısını anlamak konusunda benim çok önemli bulduğum ve ilgi duyduğum sinirbilimle felsefe arasındaki disiplinlerarası ilişkinin ürünü olan nörofelsefe alanında edindiğim ve edineceğim bilgileri, insan hakları sorunlarını ve günümüzde temel hak olarak talep edilenleri değerlendirirken kullanabileceğim bir yol yordam kazandım.

İnsan hakları eğitimim sırasında bir felsefeci olarak insan hakları problemlerinin yanı sıra, gelecekte yaşanması muhtemel hak sorunları, insan varlığının dönüşümü ve bu dönüşümün insan hakları düşüncesinde yaratabileceği değişiklikler üzerine düşünmeye başladım. Çünkü insan, yarattığı maddî ve anlamsal dünyayı değiştiren ve kendisi de değişen bir varlık. Özellikle teknolojinin hızının katlanarak artması, teknolojinin hem doğada hem de insanın anlam dünyasında ve yaşam şeklinde meydana getirdiği değişikliklerin daha hızlı ve belirgin bir şekilde gerçekleşmesine neden oluyor.

“Sosyal Medyada Kişisel Verilerin Korunması Sorunu” başlıklı tez çalışmamda da bu bağlamda, bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlik-

te son dönemlerde yapay zekâ uygulamalarının geliştirilmesinde ve büyük veri uygulamalarında kaynak olarak kullanılan sosyal medyadaki dijital verilerin ve bu verilerin güvenliğinin korunmasının, birey ve toplum açısından önemini ele almak istedim. Bu çalışmayı yaparken insana ait, insan yapısının özellikleriyle ortaya çıkan bilginin (knowledge) yerini, dijital veriye dayanan enformasyonun (information) almasının yaratabileceği sorunların, çağımızın çok önemli felsefe sorunlarından biri olduğunu fark ettim. Yapay zekâda gelişebilecek olanakları, yapay zekâyâ atfedilen irade, bilinç gibi kavramları çok incelikli bir şekilde ele almak gerekiyor. Bu konuların değerlendirilmesinde felsefecilerin, bilişimcilerin, konuyla ilgisi olan dallardaki bilim insanlarının ve hukukçuların disiplinlerarası işbirliğiyle çalışması gerekiyor.

Diğer bir kazanımım, İoanna Kuçuradi’nin de önemle üzerinde durduğu postmodernist yaklaşımların insan hakları konularını değerlendirirken yarattığı birtakım sorunlar üzerine düşünmem oldu. Günümüzde politik doğruculuk, toplumsal adalet savaşçısı (social justice warrior), uyanmış kültür (woke culture) gibi pejoratif şekilde kullanılan kavramların işaret ettiği gruplar ve tutumlar üzerine değerlendirmeler yaptım. Buna da iki örnek vermek isterim. Örneğin, LGBTİ insan haklarının bir insan hakları sorununun ötesinde, adeta yeni bir cinsiyet veya gender ideolojisine hapsedilerek ele alınmasının, beyanla cinsiyet belirlemenin, çocukluk ve ergenlik yıllarında cerrahî yoldan ve ilaç tedavileriyle cinsiyet dönüşümü için yapılan tıbbî müdahalelerin bireyler üzerinde yaratabileceği zararlar ve sorunlar üzerine tartışmanın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Şayet gerçeklikle, felsefî-etik bilgiyle, bilimle bağdaşmayan ideolojik yaklaşımlarla insan haklarını ele alan bir değerlendirme körlüğü içindeyseniz, bu durumu telafi etmemizin zor olacağı zararlar ortaya çıkmaması için derhal fark etmemiz gerekiyor.

Verebileceğim bir diğer örnek, savaşlar dışında iklim değişikliğinin yanı sıra muhtemel krizlerle de artması beklenen göç hareketleri ko-

* Felsefe öğretmeni, İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı mezunu.

“Dünya İnsan Hakları Günü” dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezinin düzenlediği toplantıda yapılan konuşmanın metnidir.

nusunda yapılan insan hakları tartışmaları; göç politikalarına karşı yapılan eleştirileri toplumsal gerçeklikler, mevcut olanaklar ve gelecekte yaşanması olasılığı bulunan sorunlar hesaba katılmadan tartışmaya kapatan koşulsuz aşırı serbestçi yaklaşımlar ve bu serbestliği sağlayan toleransın yaratacağı sorunlar. Bu tür ölçüsüz aşırı tutumlar, sorunları çözmediği gibi, bu yaklaşımların tam karşısında olan, tepkisel şekilde güçlendiğini düşündüğüm ve son dönemlerde yapılan seçimlerde de Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde gördüğümüz üzere ayrımcı, baskıcı aşırı sağ politikaları yükselterek toplumların büyük kısmının çözüm için bu tür iktidarları destekleme eğilimini artırıyor. Bu durumun altında yatan bir nedenin de bu aşırı özgürlükçü, gerçeklikten kopuk bilgi ve bilim dışı yaklaşımlar olduğunu ve bu yaklaşımlardaki sorunu fark edenlerin, ilginç bir şekilde toplumun seküler kesimlerinden daha çok sezgisel sağduyuyla hareket eden kesimleri olduğunu görmekteyim. Ama maalesef bu kesim de sorunun çözümünü doğru yerde aramıyor. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz bu türden bazı durumları ben kolektif bir akıl tutulması olarak değerlendiriyorum.

Elbette pandemi dönemi de dikkatle gözlemlediğim bir dönemdi. Geçmişe dönük düşüncümde, pandemiyle ilgili bize iletilen enformasyonlardan hangilerinin yanlış bilgilendirme olduğundan o kadar emin değilim. Bu dönemdeki uygulamaların pek sorgulanmadığını, insanların otoriteye kolaylıkla boyun eğdiğini, şeffaflık, bilgi ve veri talep etmek için yeterince çabalamadığını, korkunun, yaşamın tehlikede olduğunu düşünmenin insanları temel haklarından nasıl kolay feragat edebileceği bir noktaya getirdiğini gördüm.

Bu tür kriz durumlarında güvenlik-özgürlük dengesinin sağlanmasının ne kadar mühim bir konu olduğunu fark etmeli ve totaliter rejimlerin bu tür kriz durumlarını, temel hakları kısıtlayarak iktidarlarını güçlendirmek ve sürdürmek amacıyla denetim sağlamak için kullanabilme olasılıklarının bulunduğunu göz ardı etmemeliyiz. İleride başka pandemiler, çevresel sorunlar, afetler, küresel bir savaş veya göç hareketleri gibi durumlarda sözünü ettiğim tehlike gündeme gelebilir. Çünkü insan hakları fikrinin bazı hükümetler tarafından bireylerin haklarını korumak dışında farklı amaçlar için –örneğin darbe,

işgal, içişlerini kontrol etme, emperyal her türlü faaliyet için– sadece bir aparat olarak kullandığını da görmekteyiz. Bu yüzden insan hakları fikrinin çeşitli amaçlar için araçsallaştırılması sorununu da çok önemli görmekteyim.

Bugün Gazze'de yaşananlar ve bu yaşananları durdurmak için BM Güvenlik Konseyinin işleyişinin işlevsizliğini de görmekteyiz. On küsur ülkenin “evet” oyuna karşılık daimî üyelerin tek bir veto hakkının karar için belirleyici olması üzerine tekrar düşünmemiz gerekiyor. Bugün Gazze'de olanlar için büyük bir toplumsal duyarlılık gösterilmişken, örneğin Myanmar'da Arakanlı Müslümanlara yapılan katliamlara, Doğu Türkistan coğrafyasındaki Uygur Türklerine yönelik insan hakları ihlallerine karşı maalesef aynı duyarlılığın gösterildiğine şahit olmadık.

İnsan hakları konusunda tabiri caizse algıda seçici duyarlılığımız üzerine de düşünmeliyiz. Tabii bunları görebilmek için nereye bakmamız gerektiğini bilmemiz gerekiyor. Çünkü medya da sadece seçtiklerini vurguluyor. Bu nedenle sadece baktığımızda görebileceğimiz yönlere kafamızı çevirmemizin ve bilinçli haber takibi yapmamızın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Akademik çalışmalar yapanların da bence kafalarını kitaplardan kaldırıp biraz da dünyada neler olup bittiğine bakmaya zaman ayırmaları gerekiyor.

Burada almış olduğun eğitim, sözünü ettiğim konularda ve daha pek çok insan hakları sorununda yaptığım değerlendirmelerdeki bakış açımı epey zenginleştirdi. İnsan hakları normlarının da sorgulanamaz olmadığını, bunların zaman ve koşullara göre geliştirilmesi gerektiğini, çeşitli etkenlerin bileşimiyle şekillenmiş insan haklarına ilişkin fikirlerin sürekli tartışılması gerektiğini ve bu konuları değerlendirirken insanın yapısıyla ilgili gerçekliklerden, bilimden, felsefi-etik bilgiden uzaklaşmamak gerektiğini kavradım.

Bu bağlamda bilgiye ulaşmak için sürekli sorgulamamızı ve makul şüpheler geliştirmemizi sağlayacak felsefi formasyon kazanan bireyler yetiştirmenin, insanlığın geleceği açısından hayati önemde olduğunu da belirtmek isterim.

MERKEZ'DEN...

Bildirgenin 75. yılında insan hakları sorunları tartışıldı
10 Aralık 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 75. yıldönümü dolayısıyla, 11 Aralık 2023 tarihinde, Maltepe Üniversitesi'nde bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantıda, Prof. Dr. Betül Çotuksöken "Bildirgenin 75. Yılında İnsan Hakları" başlıklı bir konuşma yaptı ve "İnsan Hakları Eğitiminin Görmeyi Sağladıkları" konulu bir yuvarlak masa düzenlendi. Arş. Gör. Dr. Elif Dilan Kara'nın moderatörlüğünde yapılan bu yuvarlak masaya "İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı" mezunlarından ve öğrencilerinden Gökçe Çobansoy, Hatice Bayam Yıldırım, Doç. Dr. Aziz Ahmad Hamidi, Mert Öztürk ve Damla Sabiha Varol katıldı.

C Level Yöneticilere "Etik ve İnsan Hakları Eğitimi"
Merkezimiz tarafından, 23 Ağustos 2023 tarihinde, Turcell C Level Yöneticilere "Etik ve İnsan Hakları Eğitimi" başlıklı bir eğitim verildi.

TÜRKİYE'DEN...

Türkiye'de İnsan Hakları Sempozyumu
Cumhuriyetin kuruluşunun 100. yılı ve Özyeğin Üniversitesi'nin kuruluşunun 15. yılına özel olarak düzenlenen, "Türk Hukuku'nun Geçmişi, Bugünü, Geleceği: Türkiye'de İnsan Hakları Sempozyumu", 12-13 Aralık 2023 tarihlerinde, Özyeğin Üniversitesi Çekmeköy Kampüsünde gerçekleştirildi. Açılış konuşmaları Dr. Öğr. Üyesi (ÜAK Doç.) Özge Yücel Dericiler, Prof. Dr. Özlem Yenerer Çakmut tarafından yapılan sempozyumun "Cumhuriyet'in Yüz Yıllık Kazanımları" başlıklı oturumunda, Prof. Dr. İoanna Kuçuradi "Etik İlkeler Olarak İnsan Hakları", Prof. Dr. Muharrem Kılıç "İnsan Haklarının Kurumsallaşması: Ulusal İnsan Hakları Kurumları" ve Doç. Dr. Altan Heper "Türk Anayasalarında Doğal Hukuk Eğilimleri" başlıklı bir konuşma yaptı. "Güncel İnsan Hakları Sorunları-I" adlı ikinci oturumda ise Prof. Dr. Yakın Ertürk "Cumhuriyetin 100. Yılında Kadının Kazanımları", Prof. Dr. Oktay Uygun "Dijital Çağda İfade Özgürlüğü" ve Prof. Dr. Gülriz Uygur "Kadının İnsan Haklarında Yeni Açılımlar" başlıklı birer konuşma yaptı.

"Savaş Zamanlarında Gıda Hakkı"

Kuçuradi Felsefe ve İnsan Hakları Vakfı, 10 Aralık İnsan Hakları Günü kutlamaları kapsamında bir toplantı düzenledi. Dr. Öğr. Üyesi Zeynep İspir'in moderatörlüğünde, 10 Aralık 2023 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda Prof. Dr. Hilal Elver "Savaş Zamanlarında Gıda Hakkı" başlıklı bir konuşma yaptı.

35. İstanbul Semineri

Türkiye Felsefe Kurumu ile Maltepe Üniversitesi Felsefe Bölümünün işbirliğiyle düzenlenen,

"Herkesçe Bilindiği Sanılan Kavramlar 3: Adalet" konulu 35. İstanbul Semineri, 7-8 Aralık 2023 tarihlerinde, çevrimiçi olarak gerçekleştirildi. Açılış konuşmaları Prof. Dr. Güncel Önköl, Prof. Dr. Hülya Şimşak ve Prof. Dr. İoanna Kuçuradi tarafından yapılan seminerde, ilk gün "Adalet ve Hukuk", ikinci gün ise "Adalet ve İnsan Hakları I" ve "Adalet ve İnsan Hakları II" başlıklı oturumlar düzenlendi. İlk gün Doç. Dr. Dilek Arlı Çil'in başkanlık ettiği oturumda Prof. Dr. İbrahim Şahbaz "Hukuk Devleti ve Adalet", Prof. Dr. Gülriz Uygur "Yargı Kararlarında Epistemik Adaletsizlik", Prof. Dr. Altan Heper "İnsan İhtiyaçlarına Dayalı Göreceli Bir Adalet Kavramı" ve Dr. İrem Akı "Ulusötesi Adalet" başlıklı birer konuşma yaptı. İkinci gün, Prof. Dr. Harun Tepe'nin başkanlık ettiği oturumda Prof. Dr. Muharrem Kılıç "Küresel İnsan Hakları Yönetişiminin Adalet Mekanizmaları Olarak Ulusal İnsan Hakları Kurumları", Prof. Dr. Yasemin Işıktaş "Adalet Türleri ve İnsan Hakları ile İlişkisi", Dr. Öğr. Üyesi Zeynep İspir "Dolaylı Korunan Haklarda Sınır Çizme Sorunları: Ücretsiz Okul Yemeği Örneği" ve Dr. Öğr. Üyesi Olcay Karacan "İoanna Kuçuradi'nin Adalet Kavramından Hareketle Dönüştürücü Adalet Anlayışı" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in başkanlık ettiği oturumda Av. Kemal Akkurt "Adalet ve İnsan Hakları", Av. Musa Toprak "Adalet ve İnsan Hakları Bağlamında Avukatın Rolü" ve Prof. Dr. Ahmet Ulvi Türkbağ "Adaletin Olanacağı ve Olanaksızlığı Olarak Hukuk" başlıklı birer konuşma yaptı.

Herakleitos Felsefe Günleri III

Herakleitos Felsefe Günleri III, "Anadolu'da Felsefe: Dünü ve Bugününden Seçmeler" başlığıyla, Selçuk Belediyesi ve Türkiye Felsefe Kurumu işbirliğiyle, 20-21 Kasım 2023 tarihlerinde Selçuk'ta gerçekleştirildi. Kongrenin açılış konuşmaları Selçuk Belediye Başkanı Filiz Ceritoğlu Sengel ve Türkiye Felsefe Kurumu Başkanı Prof. Dr. İoanna Kuçuradi tarafından yapıldı. "Anadolu'da Felsefenin Dününden Seçmeler" başlığını taşıyan, Prof. Dr. Berfin Kart Tepe'nin başkanlık ettiği ilk oturumda Prof. Dr. Yusuf Örnek "Felsefenin Tarihî Çevre Kaygısı", Prof. Dr. Cemal Güzel "Aristoteles ve Etik", Prof. Dr. Sevgi Şahintürk "Nietzsche'nin 'Trajik Bilge'si: Herakleitos" ve Prof. Dr. Hatice Nur Erzikan "Anadolu'da Hümanizmin Epikürosçu Temsilcisi: Oinoandalı/Muğlalı Diogenes" başlıklı birer konuşma yaptı. "Günümüz Türkiye'sinde Etik, Toplum ve Siyaset Felsefesi" başlığını taşıyan ve Zeynep Altıok Akatlı'nın başkanlık ettiği ikinci oturumda, Prof. Dr. Harun Tepe "Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye'de Etik", Prof. Dr. Ahu Tunçel Önköl "Gelenek ve Gelecek Arasında: Türkiye'de Siyaset Felsefesi" ve Prof. Dr. Kurtul Gülenç "Türkiye'de Toplum Felsefesinin Dünü ve Bugünü" başlıklı birer konuşma yaptı. İbrahim Depe'nin başkanlık ettiği, "Çocuklarla Felsefe" başlıklı son oturumda,

Dr. Nermin Yavral (ilkokul), Belgin Önal (ortaokul) ve Nuran Direk (lise) çocuklarla felsefe etkinliği gerçekleştirdi.

Dünya Felsefe Günü 2023

İoanna Kuçuradi'nin Dünya Felsefe Günü mesajı, 16 Kasım 2023 tarihinde, Türkiye Felsefe Kurumunun internet sayfasında yayınlandı. Kuçuradi'nin mesajı: İkinci Dünya Savaşından sonra savaş yorgunu devletler, "gelecek kuşakları savaş musibetinden kurtarmak için", "adaletin ve antlaşmalardan ve uluslararası hukukun diğer kaynaklarından kaynaklanan yükümlülöklere saygının korunacağı koşulları oluşturmak için, ... , sosyal ilerlemeyi ve daha geniş özgürlük içinde daha iyi standartlar teşvik etmek için, ... , çabalarını birleştirmeye karar verdikleri"ni unutmışa benziyor. Dünyamızın iki ayrı yerinde savaş pervasızca devam ediyor. Bu durum karşısında, bu yıl Dünya Felsefe Günü'nü kutlarken bu amaçları hatırlatmak ve "insan insanın kurdu" olmasın diye eğitimde ve bu arada felsefe eğitiminde neler yapmak gerektiğini, ısrarla, tekrar tekrar gündeme getirmek gerekli görünüyor. Buna var mısınız?

21. Yüzyılda Humanizmi Yeniden Düşünmek

"21. Yüzyılda Humanizmi Yeniden Düşünmek" başlıklı sempozyum, 2-3 Kasım 2023 tarihlerinde, Mersin Üniversitesinde gerçekleştirildi. 2 Kasım'da açılış konuşmaları Prof. Dr. Erol Yaşar ve Prof. Dr. İoanna Kuçuradi tarafından yapılan sempozyumun, Prof. Dr. Yusuf M. Örnek'in başkanlık ettiği "Humanizm: Kavramları ve Tarihi" başlıklı ilk oturumunda Prof. Dr. Taşkın Ketenci "İnsanın Kutsallığı Düşüncesi Üzerine", Prof. Dr. Boğos Levon Zekıyan "Humanizm, Antihumanizm, Posthumanizm, Transhumanizm", Prof. Dr. Saffet Babür "Humanum Nedir, Homo Kimdir?" başlıklı bir konuşma yaptı. Doç. Dr. Gamze Keskin Yurdakurban'ın başkanlık ettiği "Humanizm: Günümüzdeki Tartışmaları ve Geleceğı" başlıklı ikinci oturumda Prof. Dr. H. Nur Erkızan "21. Yüzyılda Aristotelesçi Humanizm Üzerine", Prof. Dr. Günel Önköl "Antroposen Çağında İnsanı Yeniden Konumlandırmak" ve Doç. Dr. Yaylagöl Ceran Karataş "PostHumanizm ve TransHumanizm: Humanizmin Yeniden Okunması mı Yerinden Edilmesi mi?" başlıklı birer konuşma yaptı. 3 Kasım'da, Prof. Dr. Zehragöl Aşkın başkanlığındaki "Türk Düşüncesinde Humanizm" başlıklı üçüncü oturumda, Prof. Dr. H. Haluk Erdem "Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Düşüncesinde Humanizm Tartışmaları", Prof. Dr. Harun Tepe "Günümüzde Humanizm PostHumanizm Tartışması" ve Doç. Dr. Mustafa Günay "Nermi Uygur'da Humanizm Düşüncesi" başlıklı birer konuşma yaptı. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in oturum başkanlığı yaptığı "Genel Değerlendirme" oturumunda ise Prof. Dr. Zehragöl Aşkın, Prof. Dr. Eyüp Erdoğan ve Prof. Dr. Efrumiye Ertekin yer aldı.

FeminİSTANBUL "Onur Ödülü"

Kuçuradi ve Alakuş'a verildi

7. Uluslararası FeminİSTANBUL Kadın Şiiri Festivali, 5-8 Ekim 2023 tarihlerinde, Kartal Belediyesi ve UNESCO'ya bağlı organizasyonlar olan Dünya Şiir Festivali (WFP) ve Dünya Şiir Hareketi'nin (WPM) desteğıyle gerçekleştirildi. FeminİSTANBUL'un bu yılki "Onur Ödülü", Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü İoanna Kuçuradi ile 6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş merkezli depremde, Gaziantep İnyet Topçuoğlu Hastanesinde görev yapan hemşire Şeyma Alakuş'a verildi.

MARUF23: İnsan Haklarının Yerelleşmesi

Marmara Urban Forumun (MARUF) üçüncüsü 4-6 Ekim 2023 tarihlerinde, İstanbul Kongre Merkezinde, 7 Ekim'de, Dünya Büyükşehirler Günü kapsamında Hilton İstanbul Bosphorus'ta gerçekleştirildi. İoanna Kuçuradi, MARUF23'ün "İnsan Haklarının Yerelleşmesi" oturumunda, "Belediyelerin Ana Görevi: Kentlerde İnsan Haklarının Gerektirdiklerini Yapmak" başlıklı konuşma yaptı. Yerel yönetimlerin insan haklarının korunmasında, hak temelli yaklaşımların yaygınlaştırılmasında ve geliştirilmesindeki kritik rolüne dikkat çeken Kuçuradi, insan haklarının ne olduğuna dair bilgi eksikliği olduğunun altını çizdi.

28. Felsefe Olimpiyadı

Türkiye Felsefe Olimpiyadları, Türkiye Felsefe Kurumu Çocuklar İçin Felsefe Birimi tarafından, 1997 yılından bu yana lise öğrencileri arasında düzenlenen bir felsefî deneme yazma yarışmasıdır. Bu yıl 28.si gerçekleştirilen Türkiye Felsefe Olimpiyadı, 3 Aralık 2023 Pazar günü, saat 10.00-13.00 saatleri arasında on bir ildeki -Ankara, Antalya, Bursa, Denizli, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Mersin, Sakarya ve Samsun- sınav merkezi olan okullar aracılığıyla elektronik ortamda çevrimiçi olarak yapıldı. Ödöl töreni ve yabancı dil sınavı 28. Türkiye Felsefe Olimpiyatında birinci seçilen öğrencinin okulunda, başvuru merkezlerindeki komisyon üyelerinin gözetiminde 12 Ocak 2023 tarihinde yapılacak. XXXII. Uluslararası Felsefe Olimpiyadı ise, 16-19 Mayıs 2024'te, Helsinki-Finlandiya'da yapılacak.

DÜNYADAN...

René Cassin İnsan Hakları Ödülü

René Cassin İnsan Hakları Ödülü, bu yıl Ölüm Cezasına Karşı Uluslararası Komisyonuna verildi. Bu ödöl, kişisel olarak veya meslekî kariyerlerinde insan haklarını savunan ve korunmasına katkıda bulunan kişilere ve gruplara veriliyor. René Cassin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin hazırlanmasına da önemli katkılarda bulunmuştur.

Adaletin Gerekthirdiđi Hukuk

İoanna Kçuradi, *Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları*, Ankara, 2023, 288 sayfa.

İoanna Kuçuradi'nin hukukla ilgili yazılarından oluşan bu kitap, etik, adalet, insan hakları, insan onuru, norm, doğru değerdendirme gibi terim ve kavramların bilgisini sağlayarak, adaletin gereklerini gerçekteştirme peşinde olan hukukçuların izleyebilecekleri yola ışık tutuyor. Hukuk akademisyenlerine, hukuk öğrencilerine ve hukuk normlarını oluşturan ve uygulayanlara adaletin gerekthirdiklerine uygun hukuku tanımanın yolunu göstererek, "yüzyüze geldiğimiz durumlarda adil davranmanın ve insan olmanın sorumluluğunu taşımanın" nasıl olabileceğini ortaya koyuyor.

Epistemik Adaletsizlik/İktidar ve Bilmenin Etiđi

Miranda Fricker, çeviren: Kadir Gülen, *Fol Kitap*, İstanbul, 2023, 296 sayfa.

"Adalet" felsefe tarihinin en eski ve en merkezî konularından biri, ancak epistemik, yani bilgi temelli uygulamalarımızın etik boyutunu ortaya çıkarmak için odak noktamızı "adaletsizliğe" kaydırmaya ne dersiniz? Ortaya koyduğu kavramsal çerçeve ile çığır açan kitap, epistemik adaletsizliğin yaşamın pratik boyutlarında ve toplumsal adaletsizlik modeli içindeki yerini gösteriyor. Fricker'ın yer yer romanlar ve filmler üzerinden ilerlettiği epistemik adaletsizlik tartışması, sadece etik ve epistemoloji ilişkisini değil, etik ve politika ilişkisini de ortaya koyduğu için önem taşıyor. Bu kitap, etik ve epistemoloji arasındaki yeni alanları keşfederken, toplumsal iktidar, toplumsal cinsiyet normları, hukuk ve bilginin soykütüğü gibi birçok alana ışık tutuyor.

Tocqueville ve Özgürlük

Cengiz Çağla, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 292 sayfa.

Cengiz Çağla, *Tocqueville ve Özgürlük* adlı çalışmasında, 19. yüzyılın önde gelen düşün insanlarından Alexis de Tocqueville'in demokrasi ile özgürlükler arasındaki gergin ve çelişkili ilişkiyle ilgili ufuk açıcı analizini tüm yönleriyle ele alıyor. Çağla, demokrasinin özgürlüğü hayata geçirecek olanaklar ortaya çıkardığı gibi, onu kısıtlayacak, hatta boğacak bir zemin de yarattığına dikkat çeken Tocqueville'in hayatını özetleyip, tespit ve çözümlerini aktardıktan sonra, bunların çağımız siyaset düşünündeki yankılarını, besledikleri tartışmaları irdeliyor. Tocqueville'e göre demokrasi esas enerjisini "koşulların eşitliği" arayışından alır. Özgürlük ise bir ideal, siyasal alana ilâveten gelenek ve ahlâk alanında da bulunması gereken bir erdemdir. Onun bu yaklaşımı, özgürlük perspektifinden hareket ederek çağdaş demokrasiye

demokrasi ilkelerinin içinden yapılmış en önemli eleştirilerden birini dile getirme imkânı verir.

Cumhuriyet: Asırlık Bir Muhasebe

Derleyen: Mehmet Ö. Alkan, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 2023, 318 sayfa.

Bu önemli çalışmada, alanlarının önde gelen isimler 100 yıllık Cumhuriyet tarihini siyasi, kültürel, toplumsal, ideolojik, ekonomik açıdan inceliyor. *Cumhuriyet: Asırlık Bir Muhasebe*, özlü bir hesap özeti. Yedi başlık altında, Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık tarihinin yoğunlaştırılmış bir değerdendirmesi. Aynı zamanda derlemeyi de hazırlayan Mehmet Ö. Alkan, "Cumhuriyet'in Siyasal Dönemecleri" adlı yazısında, Cumhuriyetin gelişme seyrini altı dönemsel bağlamda kat ediyor: Atatürk Cumhuriyeti, Milli Şef Cumhuriyeti, Demokrat Parti Cumhuriyeti, Darbeler Cumhuriyeti, 12 Eylül Cumhuriyeti ve AKP Cumhuriyeti.

Haklı Çıkma Sanatı

Arthur Schopenhauer, çeviren: Anıl Alacaoğlu, *Can Yayınları*, İstanbul, 2023, 56 sayfa.

Schopenhauer "eristik diyalektik" adını verdiği tartışma sanatını, köklerini Yunan felsefesinde bularak tüm yönleriyle ele aldığı bu çalışmasında haklılıktan bağımsız olarak sadece haklı çıkma yöntemlerini inceliyor. Herhangi bir fikrin ya da önermenin doğru olsun veya olmasın doğru gibi görünmesini sağlayacak 38 hile öne sürüyor. İnsanın doğasındaki kötülük, kibir ve hilekârlıktan doğan haklı çıkma arzusunu hem karşı tarafı hem de dinleyicileri ikna ederek gerçekteştirmenin yollarını açıklarken, aynı zamanda bu hileler bize karşı kullanıldığında kendimizi nasıl savunacağımızı da gösteriyor.

Radikal Bir Yenilik Umudu/Badiou ve Siyaset

Mustafa Demirtaş, *Otonom Yayıncılık*, İstanbul, 2023, 88 sayfa.

Badiou'nun "olay" kavramı üzerine düşünen bu kitap, olay siyasetini hâkim siyasete alternatif bir özgürleştirici ve eşitlikçi müdahale olarak ele almayı öneriyor. Bunu yaparken de başka bir dünyanın, yeni bir dünyanın olanaklılığını işaret eden olay kavramını yine Badiou'nun "idea", "örgütlenme", "özne" ve "karar" kavramlarıyla ilişkilendiriyor. Böylece "olay"ın nasıl vuku bulduğunu, nasıl oluyor da yerleşik düzenden, kapitalizmden bir kopuş momentini olduğunu soruşturma imkânı sunuyor. Dahası, "olay"ı mucize kabilinden, "aşkın veya doğaüstü" izahlarla değil, "olay"ın ontolojik koşullarının araştırılması bakımından ortaya koyuyor. Bu anlamıyla olayı, belli bir "idea"yı sahiplenerek kurulu düzeni hükümsüz kılma hedefiyle "örgütlenen" bireysel veya kolektif "özne"le-

rin olanaklı başka bir dünya tahayyül edip kurma “karar”ının açığa çıkması olarak yorumluyor.

Etik Nedir?

Fred Feldman, çeviren: Ferit Burak Aydar, Fol Kitap, İstanbul, 2023, 376 sayfa.

Felsefe tarihinde, ahlâkî yönden doğru eylemleri doğru olmayanlardan ayırt etmeyi sağlama iddiasıyla onlarca teori öne sürülmüştür. Bu kitap, klasik ve çağdaş etik teorilerinden başlıcalarını konu ediyor, her birinin argümanlarını incelikle değerlendiriyor, olumlu ve olumsuz yanlarını irdeliyor, en önemlisi de ahlâk felsefesiyle neden ilgilenmek gerektiği sorusunu yanıtlamaya çalışıyor: Doğru eylemin nasıl olması gerektiğine karar vermeye çalışırken başvurduğumuz ilkelerin tutarsızlıklarını gösteriyor ve bu ilkelerin yol açtığı beklenmedik sonuçlara dikkat çekiyor.

Etika

Benedictus de Spinoza, çeviren: Hilmi Ziya Ülken, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 2023, 410 sayfa.

Türkiye’de düşünce çevrelerinin Spinoza ile tanışıklığı erken yıllara rastlar. Spinoza’nın Avrupa’da yeniden keşfedildiği yıllardan önce, henüz 1945’te, *Etika*’nın tam metin çevirisi Hilmi Ziya Ülken tarafından yapılır. Ülken, *Etika*’ya yazdığı önsözde, felsefe tarihinde son derece özgün bir isimle karşı karşıya olduğumuzu belirtir. *Etika*, tüm güçlükler ve ruhsal dalgalanışlar (kararsızlıklar) arasında yürüdüğümüz yolun ne kadar zahmetli olduğunu defalarca hatırlatır, fakat yalnızca aklın rehberliğinde erdeme ulaşabileceğimizi de bize söyler.

Bambaşka Bir Satre

François Noudelmann, çeviren: Şehsuvar Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2023, 152 sayfa.

Jean Paul-Satre’ın manevi kızında bulunan şahsi arşivinden ve kendisiyle yaptığı görüşmelerden hareketle bir başka Satre portresi çiziyor François Noudelmann. *Bambaşka Bir Satre* yayımlanmış mektuplar, ses-film kayıtları ve notlardan oluşan bu arşivin izinde Satre’ın yüzeysel bir turist olmayı sevdiğini, gönlünün çokeşliliğe meylettigini, angaje yazar kimliğinin üzerine yapışmasından rahatsız olduğunu, müzikle olan ilişkisini ve depresif anlarını ifşa eden şaşırtıcı bir çalışma.

Felsefenin Temel Problemleri

George Edward Moore, çeviren: Ayşe Çevik, Berat Mutluhan Seferoğlu, Fol Kitap, İstanbul, 296 sayfa.

Moore’un yarım yüzyılı aşan entelektüel serüveninde önem taşıyan yazılarını bir araya getiren bu kitap, modern felsefeyi şekillendirmiş temel

sorunlara dair değerlendirmeler içeriyor. Moore bu kitapta doğru bilginin kaynakları, gerçekliği bilmenin koşulları, algılama ile var olma arasında varsayılan ilişkilerin mahiyeti gibi konulara odaklanıyor. Özellikle idealistlerle, kuşkucularla, yer yer de faydacılarla tartışıyor ve onların iddiaları karşısında sağduyuya ve sezgilere dayanan bir bilgi teorisinin nasıl uygulanabileceğini gösteriyor. Bu sırada, Berkeley ve Kant gibi modern felsefenin önde gelen isimlerini de yeri geldikçe eleştirmekten geri durmuyor.

Doğal Hak ve Tarih

Leo Strauss, çeviri: Murat Erşen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2023, 320 sayfa.

Siyaset felsefecisi Leo Strauss’un, siyaset biliminin olmazsa olmaz kitapları arasında yer alan *Doğal Hak ve Tarih* adlı kitabı yeniden yayımlandı. Strauss’un, İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesinden kısa bir süre sonra Chicago Üniversitesi’nde verdiği altı dersin genişletilmiş versiyonu olan bu kitap, hâlâ onun en etkili yapıtı olarak kabul ediliyor. Siyaset biliminin temel kavramlarını kolay anlaşılır bir dille ele aldığı kitapta Leo Strauss, doğal hak düşüncesini ve bu fikrin reddedilmesinin, günümüz toplumlarının yaşadığı entelektüel ve siyasî krizlerle bağlantılı olduğunu savunuyor.

Dijital Kapitalizmin Ruhu

Emek, Sermaye ve Sömürünün Değişen Kisvesi

Jenny Huberman, çeviren: Melih Pekdemir, Fol Kitap, İstanbul, 2023, 264 sayfa.

2000’li yılların başlarında kamu kültürünün, işbirliğinin ve bilginin zaferi olarak görülen dijital teknolojiye yönelik geleneksel sosyalist çağrılar adalet sistemine nasıl eklenebilir? Yeni toplumsal hareketler dolaylı olarak hangi sosyal adalet anlayışlarına hitap eder ve geleneksel adalet anlayışlarıyla nasıl yüzleşir veya onları nasıl değiştirir? İşte bu kitap daha önceki adalet teorilerinde ele alınmayan ancak günümüzde eksikliği duyulan bu yeni soru ve sorunlara cevap arıyor.

Yaşamın Anlamı

Immanuel Kant, çeviren: Gürsel Uyanık, Ahmet Sarı, Fol Kitap, İstanbul, 2023, 120 sayfa.

Bu kitap, Kant’ın neredeyse beşbin sayfayı bulan yapıtlarından seçildi. Kant’ın dünya görüşünü yansıtan bu seçkinin amacı, onun görüşlerini herkese kolay ve anlaşılır bir biçimde kendi sözleriyle ulaştırmaktır. Kant öğretisinin temel çizgilerinin sunulduğu bu kitap, onun derin insancıl gelişiminin anlaşılmasını sağlamanın yanında, insandaki iyiliğe ve hepimizin içinde yer alan yeteneklere yönelik inancı yansıtmayı hedefliyor.

İNSAN HAKLARI ve FELSEFE ile İLGİLİ YAYINLAR

- **Uluslararası Esnek Hukuktan Bağlayıcı Hukuka/Şirketler ve İnsan Hakları**
Dr. Öğr. Üyesi Özge Yücel Dericiler, İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2023, s. 261 sayfa.
- **Mülkiyet ve Müsterekler/Türkiye’de Mülkiyetin İnşası, İcrası ve İhlali**
Yayına hazırlayanlar: Begüm Özden Fırat, Fırat Genç, İstanbul: Metis Yayınları, 528 sayfa.
- **Filozofların Özellikleri/Felsefeye Giriş II**
Prof. Dr. Nihat Keklik, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2023, 232 sayfa.
- **Demokrasi/Kavram, Kurum, Süreç**
Derleyen: Menderes Çınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, 573 sayfa.
- **Cogito 111-112: Sokrates**, Güz-Kış 2023, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 432 sayfa.
- **Özne, Cumhuriyetin Felsefesi**, 38. Kitap, Bahar 2023, Çizgi Kitabevi, Konya, 471 sayfa.
- **Felsefelogos, Fransız Felsefesi**, 2023/2, 81. sayı.
- **Sosyolojiyi Kurmak: Montesquieu, Tocqueville, Comte, Durkheim**
Enes Kabacı, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023, 296 sayfa.
- **Avrupa’da Antifaşizmin Tarihi (1923-1939)**
Jacques Droz, çeviren: Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları, 368 sayfa.
- **Faşizm ve Propaganda**
Theodor W. Adorno, çeviren: Müge Çavdar, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2023, 184 sayfa.
- **Tehlike, Suç ve Haklar: Michel Foucault ile Jonathan Simon Söyleşi**
Michel Foucault, çevirmen: Utku Özmakas, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2023, 64 sayfa.
- **Aklımdaki Diyarlar/Edward Said’in Hayatı**

Timothy Brennan, çeviren: Aydın Çavdar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 512 sayfa.

- **Adalet ve Farklılık Politikası**
Iris Marion Young, çeviren: Nadire Özdemir, İstanbul: Fol Kitap, 2023, 416 sayfa.
- **Sağlık Emek Sürecinde “Modern Zamanlar” Şehir Hastaneleri**
Merve Kayaduvar, İstanbul: NotaBene Yayınları, 2023, 328 sayfa.
- **Demokratik İcat/Totaliter Tahakkümün Sınırları**
Claude Lefort, çeviren: Alican Candoğan, İstanbul: Runik Kitap, 304 sayfa.
- **Foucault’dan Rancière’e/Gelecek Demokrasi**
Efe Baştürk, İstanbul: Fol Kitap, 2023, 240 sayfa.
- **Lysis veya Dostluk Üzerine**
Platon, çeviren: Petek Boyacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2023, 104 sayfa.
- **Nasıl Düşünürüz?**
John Dewey, çeviren: Halil Kayıkçı, İstanbul: Fol Kitap, 2023, 312 sayfa.
- **Uygarlıktan Önce Savaşlar/Barışçıl Vahşi Miti**
Lawrence H. Keeley, çeviren: Kadir Gülen, İstanbul: Fol Kitap, 2023, 368 sayfa.
- **Türkiye’de Devlet Geleneği**
Metin Heper, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları, 2023, 264 sayfa.
- **Toplumsal Hareketler**
Kolektif Seferberliğin Yapısı
Paul Almeida, çeviren: Ebru Açık Turguter, Abdulkadir Öncel, İstanbul: Fol Kitap, 2023, 320 sayfa.
- **Kadına Karşı Ayrımcılık**
Toplum, Devlet ve CEDAW
Derleyenler: Sevinç Eryılmaz, Gökçeçiçek Ayata, Pınar Çağlı, İstanbul: Zoe Kitap, 2022, 405 sayfa.

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA ve UYGULAMA MERKEZİ ve UNESCO FELSEFE ve İNSAN HAKLARI KÜRSÜSÜ BÜLTENİ

Sahibi: T.C. Maltepe Üniversitesi adına Edibe Sözen

Yayın Yönetmeni: İoanna Kuçuradi

Yayın Yönetmeni Yardımcısı: Elif N. Hamidi

Yayın Kurulu: Bergen Coşkun Özüaydın, Betül Çotuksöken, Sevgi Şahintürk,

Neşe Şahin Taşgün, Hülya Şimşak, Gülriz Uygur

Yazışma Adresi: Marmara Eğitim Köyü, 34857 Maltepe/İSTANBUL

Tel: 0216 626 11 34 **Faks:** 0216 626 11 25

Baskı: Rengin Basımevi

Gümüşsuyu Cad., Çiftelhavuzlar Yolu, Mutlu Aksu Sanayi Sitesi, No: 114, Zeytinburnu/İSTANBUL

Tel: 0212 482 44 66-67

Sertifika No: 45604

ISSN: 2587 - 148X

Yayın hakkı saklıdır